

● „megkínzott sebről szítani újabb lángot”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBANKOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 18. (223.) SZAM — SZEPTEMBER 20.

ára 500 lej

Márton Árpád: Köszöntő

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Uraim, itt már csak a fegyelem a kegyelem!

Ott tartok, hogy Svejkkal együtt fel kell ordítanom, hogy uraim, de hiszen itt lőnek!... Mint a falu kutyái; ők is valami teleholdas ellenségképtől jönnek mindig ilyen izgalomba. Tényleg: most már szervezett energiapazarlásnak tűnik ez az állandó egymásragatás, nem "demokráciának". Ámbár lehet ez is egy koreográfia része, a manipulációé. Mindig akad, aki bedőljön. Egyik a hiúságtól nem lát, másik a mindig mindent jobbtudástól. Egyrészt azt kellene mondani rá: hagyjátok, így tanul a gyermek (demokráciát), így csiszolódnak, csattanva és csatogva egymáson, mint a kövek a patakban. Másrészt azért nem lehet egészen elrelativizálni a dolgot: ketten veszekednek és kész! Mivelhogy az egyiknek kissé jobban van igaza. Így pontos. Mert nem egészen jól ugat egyik sem, és nem mindig ugyanaz ugatja az igazabbat. Ez azért szomorúan fontos. Ezért — ha idő és energia és holmi jóisten-jelmez akadna, hogy bárki bárhol eljátszhassa a döntőbíró, avagy volna egy szint, ahol már (mégis) összeállnak a dolgok, akkor érdemes volna kiszűrni a kutyaugatásból azokat az igazakat, mint folyóparti aranymosónak, összegyűjteni, megmérni, díjazni mint teljesítményt és/vagy tanulságot. Ám ha ez valóban érne valamit, azt is jelentené, hogy egyáltalán nem volna leállíthatatlan ez a kórus és esténként, hajnalonként, bár elvileg, bár egy percre csend is lehetne a faluvégén (vagy a falu piacán), a falu légtérében. De ilyen nincs. Itt egymásra süketek vitatkoznak; itt nem valami megtalálása a tét; még az "igazságé" se lenne győzelem. A győzelem — mind a két (száz) oldalon az "ÉN GYŐZELMEM" lehet csupán. És amelyik oldalon, mint kiemelke-

dő-kivaló szólam, szépen, tisztán valaki ajkán felhangzik egy igaz motívum, rögtön, közvetlenül mellőle, a hóna alól, a környezetből belevakkant egy japánpincsi is, és hozza máris a leghamisabb hang, a legbutább érv világrekordját. Tetszik látni: ezért van az, hogy egyik oldal "átlaga" sem átlagon felüli. Csak egyre hangosabb. Kutyaugatológusok, muzikológusok, politológusok és isten-atanúmológusok bizottságai fogják be sorra a fülük, szaladnak szét, adják fel annak a be- és átszámítását zsűrízhető e-redményre, hogy ami egy zseni ajkán fennkölt, még hogyha az igris viccesen avított szóalakját is használja a kifejezésére, az a másikén valóságos belső titkolt "igriség", még ha kellő álpátoszsba, álharciasságba is csomagolja. Különben a marxizmus is mindenkit, akit csak "halandónak" ítélt, folyton felhasznált, idézgetett a maga oldalán. Most megint ott tartunk. Valamint ott, hogy a Bibliának ugyan nem árt, az idézőknek viszont nem használ már a legjobb textus sem. A magyar ugarra való kiforgatott utalgatás sem. Nyilván még mi is s még mindig azt szidnánk, szidogatnánk, ha nem jött volna be a "vészhelyzetünk", a holocaustunk. De bejött. És ezerszer bejött az alkalom is a csapatjátékkal javítható eredményre: mikor a konzerválók, mikor az újítók szaladjanak előre (nemcsak a futballtaktika, de ókori csatarendek, egyéb kistrakták precedensei is erre biztatnának). Ha volna fej, és volna fegyelem. Mert tetszik látni: nem számbeli kicsinyedés, nem is az ősi (igazán nem csupán reánk jellemző) széthúzás a kulcsszó, hanem ez: a fegyelem. Bár a belső a gondolkodás koherenciája, tisztasága, higiénije. És a kivitelezés, a megvalósítás, a csatásorrendje. Szere. Akár pusztaszere is.

- Tokaji Írótábor
- Bogdán László: A torony tetején
- Fried István: Fiatal erdélyi költők
- Lászlóffy Csaba: Újabbkori fondorlatok
- Bustya Endre:
A Marosvásárhelyi Református Kollégium
- Szócs István: Non omnis moriar
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

18

ÖTVENHAT

Magyarországon nem a szocializmus, de az a kormányzati politika forgott veszélyben, amelyet éveken át a magyar munkások, parasztok, a művészetek és a tudományok művelői ellen folytattak. E politikát a kritikus napokban nem védte más, mint az ÁVO tisztikara és a kompromittált pártfunkcionáriusok, akik "most már úgys minden mindegy" jelszóval a bukott ügyet támogatták. A szocializmust nem a forradalom veszélyeztette, de a sztálinista politika, amely nem akart a tényekkel számolni és — Edvard Kardelj szavait használva — azt hitte, hogy a kommunista párt hatalomátvételével az objektív társadalmi törvények érvényessége megszűnik.

Sok szocialista író és politikus szerint az októberi magyar forradalom a modern szocialista mozgalom tragédiája. Tanulnia és okulnia kell belőle minden szocialistának.

Magyarországon attól függ a szocializmus sorsa, hogy Moszkvában és Budapesten a felelős vezetők levonják-e az októberi és novemberi események következményeit. Akik ma az ország élén állanak, váltig hirdetik, hogy szocialista demokráciára törekszenek. E fogadkozások őszinteségét nehéz megállapítani, mert az országban a szovjet katonai parancsnokok intézkednek és a kormányzat csak végrehajtja utasításait. Nem tudni, hogy a mai rendelkezések, a kormányzat rendőri intézkedései és a jogfosztások milyen mértékben tulajdoníthatók a magyar vezető csoport és milyen mértékben a megszálló katonai hatóságok szándékainak.

(Részlet BORBÁNDI GYULA tanulmányából)

Bartha Béla: Katarzisz

Tisztelt

Hölgyeim és Uraim!

A Stádium Kiadó Fiatal Íróinak nevében kértünk szót: Oravecz Péter és Szentmártoni János. 1995-ben az a megtiszteltetés ért bennünket, hogy első versesköteteinkkel elnyerhettük a Stádium Alapítvány és a Magyar Írószövetség közös Gérecz Attila-díját.

Titokban abban reménykedtünk: az írótalálkozón szó lesz, legalább pár mondat erejéig, Gérecz Attiláról is. Évfordulókról beszéltünk — a szóban forgó költő nevéhez is kerek évforduló kapcsolódik: most ősszel lesz 40 éve, hogy meghalt egy Klauzál-tér melletti utcában 27 évesen. Az 56-os forradalom egyetlen költő-mártírja tűzharcban vesztette életét. Engedjék meg, hogy a fiatal génuszról pár szóban megemlékezzünk.

Költő-génusz — nem véletlenül hangsúlyozzuk, hiszen 1950-ben kezdődő börtönfogsága előtt csupán az öttusa-válogatott élsportolójaként ismerhették az emberek; minden előzmény nélkül tette le első versét költőtársai, a Vácon raboskodó Füveskertiek elé. Ennek a versnek — barátai ösztönzésére — folytatása lett: egy jelentős, semmiképpen sem elhanyagolható életmű, négy év lírai termése. Szó volt honfoglalásunk évfordulójáról — vajon mikor ünnepelhetjük Attila otthonratalálását az írók és olvasók szívében? Irodalmunk jövőjével kapcsolatban pedig felvetődik a probléma: a kritika több évtizedes mulasztása, a kortárs irodalom közönye után mire számíthatnak a most pályakezdő fiatalok? Vajon hány Gérecz Attila fog járni-kelni közöttünk ismeretlenül?

91-ben még volt remény. Göncz Árpád a következő szavakkal avatta fel költőnk klauzál-téri emlékművét: "...ifjú testével együtt immár örökké ifjú szellemét is majdnem a sírjában felejtettük. Mégis hadd remélhessem, és remélhessük valamennyien: most majd a költők kézenfogják a mai tizenhuszonéveseket — a jövő felé lábujjhegyen ágaskodó ifjú nemzetet —, ők pedig észreveszik: Attila ott áll előttük, barátságosan integet, és bevárja őket, hogy utolérjék. Bevár minket, hogy utolérjük."

Azóta is vár.

Mi őszintén egy Gérecz Attila-rendezvénysorozatra készülünk, amely szeretnénk, ha országos méretűvé nőné ki magát. A mai naptól kíváncsian várjuk az Önök lépéseit is. Számítunk a segítségükre.

ORAVECZ PÉTER
SZENTMÁRTONI JÁNOS

Elhangzott a
TOKAJI ÍRÓTÁBOR
műsorában

Étienne Hajdu: Sokaság

GÉRECZ ATTILA

Az idegenné lett élet

I.
Majd megölelsz, mert egybefolyt a vérünk
s a lázas pír még szemünkön remeg.
De fásult kintől jait se sír a lélek,
s mert csókunk csak a könnyeinken érett,
útra lobbansz: fényes a szemed.

Kacér a fény. A fény tükkörre vágnyik.
Sziromhullásra terhes ég felel.
Ó, nem örülni, lángod szörni vágyod,
megkínzott sebről szítni újabb lángot
— mert szenvedni, s jaj, szenvedletni kell!

Mert félni fogsz, ha hidegen és kéken
üveges szemmel kiterül az est,
hogy bársonymeleg ringó öle helyett
kihűlt csipőjű szobor-árnya mered
— és elindulsz, hogy könnyed megkeresd.

S ha saját tűzed gyúl, kínozza másban,
és könnyre váltod gyűlölt életed,
talán, de majd csak akkor sírni kezdesz,
sebemre bújsz — sebam még meleg lesz
beléd-ölelni lázt, a véretem.

II.
Mi azt hittük, hogy bennünk zúg az élet,
derűs kék színtre szűrve szét egünk,
szemünk fényével csillan ránk a fénye,
s felcsobban néha könnyünk, dalra mérve,
sír velünk, s kacag, ha nevetünk.

Körülöttünk csak fény és tükkör volt.
Sziromvágy fűen hajolt ránk az ég.
S úgy tetszett, mintha rengeteg teremben
és ezer arccal mi lennénk az Ember,
a mennyre Istent, s mosolyt szórva szét.

Fagy jött. A tükkör megrepedt s lehullt.
Mosolyszilánkok, tört remény maradt.
Bezárult négy fal, jéghideg lehellet,
s a céljavesztett, szürke évek mellett
elidegenült, szennyes áradat.

GRENDEL LAJOS Függöny előtt

Anyanyelv, irodalom, nemzet: magasztos szavak. A kor viszont, melyben élünk, alpári. Mint tegnap. És, gyanítom, holnap is. A kocsma is, legföljebb átfestés után, túllépni rajta a szárszói vasútállomáson szokás. Ami pedig a szerepváltozásokat illeti? Hát jó lenne végre főszerepet, az irodalomnak. Csöndben, felkiáltójel nélkül.

A szlovákiai magyar irodalomban a rendszerváltozást nem kísérte drámai fordulat. Legföljebb néhány író került szereparbára: a pártíró, az ellenálló író, a közéleti író. Szlovák író barátom, Pavol Vilikovský nyilatkozta a minap, hogy dehogyis az irodalom van válságban, válságban legföljebb az író lehet. Azt már én tenném hozzá, hogy amikor válságba kerül, akkor jutnak eszébe a legmagasztosabb szavak anyanyelvről, irodalomról, nemzetről.

Ami engem illet, nekem magyar volt az anyanyelvem az elmúlt években is, és az marad a jövőben is. Az írósgot eddig is mesterségnek, szakmának tartottam, nem pedig szerepnek. Nemzeti hovatartozásomban is csak akkor állhat be változás, ha a magyar parlament hétpárti konszenzussal, ünnepélyesen törvénybe iktatja a magyar nemzet megszűnését, a szomszéd népeket örök hálára kötelezve ezzel. Mivel ilyen törvényjavaslatról nem tudok, a nemzet sorsát nem tartom aggasztóbbnak, mint tegnap, és az anyanyelvemet sem veszélyeztetettebbnek honomban, melynek polgárait oly bámulatra méltó kitarással frusztrálja egy bizonyos miniszterelnök, aki anyanyelvem védelmezésében nem enged ellustulni.

Sokkal aggasztóbbnak tartom azt a közönyt, amely a szlovákiai magyar irodalom néhány közelmúltbeli színvonalas művét fogadta határon innén és túl. Azt, hogy a szakmai bírálat ismeretlen fenomén a szlovákiai magyar irodalmi életben, hogy a kortárs magyar írók művei aligalig jutnak el a szlovákiai magyar könyvesboltokba, vagy hogy a verskötetek hovatovább ingyen sem kellenek olvasóinknak.

Egyszer eljátszottam a gondolattal, hogy ha az *Iskola a határon* nem 1959-ben jelenik meg, hanem harminc évvel később, más lenne-e a magyar próza arculata ma, s kisebb-e az Ottlik-regény irodalomtörténeti jelen-

tősége. Tudom, hogy a kérdés spekulatív, és nem adható rá helyes válasz. Az egyik lehetséges helytelen válasz az lehetne, hogy akkor Ottlik Géza egy "megkészt" író lenne, a magyar Roger Martin du Gard. Arra már gondolni sem merek, mi lett volna, ha ez a regény mégis 1959-ben jelenik meg, de nem Budapesten, hanem Pozsonyban. Akkor Ottlik Géza szlovákiai magyar író lenne. A könyv művészi értékéből ez semmit sem vonna le, ám attól tartok, a regény mégis más-honnan és másképpen "lenne nézve". Hát még ha Pozsonyban és 1989-ben jelenik meg! Lektűr, mondanák bizonyára egyesek. Vagy észre sem vennék, hogy megjelent. Ahogy alig vagy egyáltalán nem vett tudomást a kritika az elmúlt esztendő két három kitűnő szlovákiai magyar regényéről (Farnbauer Gábor: *Az ibolya illata*; Talamon Alfonz: *Gályák Imbrium tengerén*; Fülöp Antal: *Piszkos ember*). Pedig Farnbauer még a megkészttség vádjára sem illetheti.

Ezek után kézenfekvőnek látszik a következtetés, nem mindegy, hogy valamely irodalmi mű mikor és hol jelenik meg. Úgy gondolnánk, művészi értéket ez nem csorbíthatja, ám megítélését befolyásolja. Vagy az lenne igaz, hogy a művészi érték a megítélés helyének és idejének függvénye? Hogy ugyanaz a könyv nem ugyanaz, ami tegnap volt? Hogy ugyanaz a könyv mást jelenthet itt, és mást ott? Hogy az értéktétel a megértés távosságától vagy szűkösségétől függ? Nem akarok hermeneutikai kérdésekbe bonyolódni, mert nem vagyok filozófus, nem értek hozzá. Annait mégis meg merek kockáztatni, hogy amikor anyanyelvről, irodalomról, nemzetről beszélek Pozsonyban, hallgatóságom nem feltétlenül ugyanazt gondolja ezekről a magasztos szavakról, mint a magyarországi hallgató. A magyar kisebbségek irodalmának megértését nehezíti, hogy az nem lehet megközelítőleg sem pontos anélkül, hogy ne lennénk tekintettel a helyi körülményekre. Lehet, hogy ez nem jól van így, mert művészi engedményekre csábíthatja az író odaát és elnéző jóindulatra a kritikust a határ innenső oldalán. A határok átjárhatóbbak, mint tegnap voltak, de mintha nem ugyanabban az időzónában él-nénk itt és odaát. Különben is, a függöny még nem ment le, új szereposztásra nincs szükség.

Grendel Lajos és Monoszló Dezső itt közölt szövege a Tokaji Íróklub tanácskozásán hangzott el.

MONOSZLÓ DEZSŐ

Haza ott van, ahol még senki se járt

Az ideai Tokaji Tanácskozás szellemi magtárát én mindössze egy hangulati elemmel, megközelítési módszerrel szeretném gazdagítani: A haza ott van, ahol még senki se járt. Ez az előbbi vallomás egyébként nem tölem, egy német gondolkozótól származik, nevét sajnos elfelejtettem, de a kölcsönvett felismerést lassanként annyira sajátomnak érzem, mintha én találtam volna ki. Most is egyfajta alkalmas fegyverkezésként igyekszem felhasználni, vonzódásaim és ellenérzéseim kitapintásához, ahhoz is, amely irodalmunkhoz, még pontosabban irodalmi jelenünkhöz és jövőnkhöz kapcsolódik.

Ha ugyanis eszmei köreinket, csoportosulásainkat fix és kimozdítathatatlannak geográfiai pontokként kezelnénk, egyszerűen túl részletesen, megátalkodott végérvénységgel körülhatárolt, s ugyanakkor részeire szakadt térképpel néznénk farkasszemet, s az ilyesfajta defilé kiábrándítóan elbizonytalanítana. Ezen az eszkat segít, ha ezek a fix pontok megszólalnak, beszélgetni kezdenének egymással, vagy egymás ellen, mert kihámozható szövegük nekem legfeljebb a gyermekkori tolvajnyelv tevetu-vicsuviját idéznék, azzal a különbséggel, hogy annak idején ismeretében be voltam avatva, most pedig kódjának, hullámhosszainak megértéséből jószerivel kizártak. Egy titkos beszédű, titkos ösvényű, titkos írású hazában könnyű eltévedni. Könnyű eltévedni ott, ahol az úgynevezett fix pontok keletkezési története kiszámíthatatlan és alkalomszerű, a beavatatlankok számára a tájékozódást az is nehezíti, hogy a már előbb említett és körülbástyázott pontok építőanyaga részint visszakozmétikált múltú és káderlapú részekből áll össze, tehát nem olyanokból, amelyeket az így megtalált gócpont génusz lóciája sugallna, hanem ezzel homlokegyenest más szempontú, más logikájú téglákból összemaltározottan. Irodalmi életünk asszimilációja is ilyen zavaros és kibogozhatatlan. Ahol nem az a legnagyobb baj, ez még a kívülzártak számára is úgy ahogy áttekinthető, ahogy a jelentés és a szövegirodalom — hogy csak egy példát említek — úgy próbálja egymást és önmagát körülzární, hogy a másikat száműzi az irodalom területéről, hanem az, hogy harci eszközei közé az ellenfél tel-

jes nemismerete is hozzátartozik, vagyis nem képes kitapintani, erre már nem futja az idejéből, hogy mennyi a szöveg a jelentésben, s mennyi jelentés szűrhető ki a szöveg türelmes vizsgálatából. Kihalt a művekből összeálló irodalom polifonikus ritmusára ráérző, reneszánsz kíváncsiság, szűk kémcsövekben, szűk pillantású igény szemszöge méricskéli, gyakran igen felületesen annak vélt értékeit. Nem a művek határozzák meg a személyt, hanem a személy a művek fontosságát. Ennek eredményeképpen jutalmat nem az kap, aki megérdemli, hanem akinek adják.

Az ilyen hazában az emberek nem ismerik egymást, az ilyen hazában az írók sem ismerik egymást, a kiszabott lépték útvesztő-kön vándorol. Ilyen hazát mások felé is nehéz felmutatni, mert egyetlen pillantás melegebe nem fér bele, s az nem tudja láttatónak változtatni.

Ne gondolja senki, hogy szimbólumok mögé akarom rejtetni rossz érzéseimet. Közvetlenebbül szólva, ha a cseppet sem visszakiált szocrealista időszakba tekintek — bár ezt a kevéssé nosztalgikus erőfeszítést erősen terheli a jelen kódosító hatása —, mindjárt arra döbbenek, mennyivel egyszerűbb volt akkoriban a tájékozódás. Mert bár anynyiban az is hasonlított a jelenlegire, hogy voltak bévül- és kívülállók, de a sorok rendjét bizonyos normatívák szabályozták, a kívülmaradottak elszántabbjai, leszámítva az ebből származó életviteli nehézségeket, még büszké is lehettek a kívülmaradottságukra. A plakátív vállalt száműzetési parancsokból azonnal kiderült, hogy az elutasított minőséget egy más látásmód ortodoxiája igazolja. Méghozzá olyan hangosan és majdnem igazságos könyörtelenséggel, hogy az akkor kiosztott plusszokon és mínuszokon irodalomtörténelmünk napjainkig sem tud zöldágra vergődni.

Ha az akkor bévülállók felmagasztalását és megjutalmazását a maiakkal szembeítem, ez minden bizonnyal az előbbiekre javára billenne, már ami a megdicsőülés nagyságát illeti, csak hogy az ő irigyelhetőségüket a valódi minőséghez ragaszkodó hit könnyen megkérdőjelezhetette, ma az ilyen mérlegkészítés sokkal bonyolultabb. Persze a haza gazdasági viszonya vagy ennek a kiszolgált

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

művészethez kötődő természete más volt, mint manapság. Távol áll tőlem, hogy a jelenlegi gazdasági mutatók, s ezek alkalmazásának labirintusába keveredjem, ami talán nemcsak azért felesleges, mert nem vagyok szakértője, de azért is, mert erről mások majd kimerítőbben szólnak. Megelégszem annak a mondatnak a felcsillantásával, amellyel Pomogáts Béla az ideai könyvnapot megnyitotta: Még élünk. Az én hangulati kalandozásom pedig éppen az élekhöz szól, függetlenül attól, milyen piacgazdasági béklyók szorításában vergődnek. Eltalajtanodásunk, a hazakép kaotikussága ugyanis nem ezekből a mutatókból tevődik elsősorban össze.

Tisztában vagyok azzal, még ha a teljességre törekvés mániájával megvertem raknám mechanikusan egybe az így ismertetett vagy megismerhetetlen haza összes jelenségeit, abból akkor se állna össze világ vagy világhaza, véredényrendszerének mozgásához, láthatatlan molekuláihoz nem tudnék lehatolni, s megfáradva, az öregkor egzisztencialista finalitásaihoz tapadva tudomásul kellennem az eddig elmondottakkal szinte ellentétben a mindennapok rabságát, elviselhetőségének szkirofréniáját, amit én egyszer így fogalmaztam meg: Az ember a vágyaiban legyen maximalista, s érje be azzal, ami van. Csakhogy amikor felszólalásom címen tűnődtem, akkor nem az élet racionalizmusából indultam ki, hanem elvárásainkat próbáltam felzendíteni. Ebből fogalmazódott meg az a csöppet sem utópikus elképzelés, hogy ha a haza az a haza, amit a jelen elemtérképezett, akkor onnan a kijutás csak a kavicsokat hintő, a párkák fonálába keveredett vándor barlangból kimenekülő kapkodásához hasonlítható.

Építsünk hát magunknak olyan hazát, ahol senki se járt. Ahol a hovatartozásomról nem az oda nem tartozók döntenek, hanem a bensőmből áradó kapcsolódás melege. A saját csodálatukra fölállított világítótoronyok ott messzebbre fénylenek, utat mutatnak és másoknak is fényforrásaik lesznek. Ennek a hazának lélektanát, vízrajzát, domborulatait, emberségét képzeletem minőségére bízhatom, és saját kényszerképzeteimről öröklött beidegződéseimről is felszabadíthatom. Rossz tapasztalatoktól, indulatokról, előítéletektől mentes honfoglalás lesz ez, ahol nincsenek volt ellenségek, legfeljebb a felfedező kalandozás során tettenérték. Mondhatnám tovább, de beérem annak az ígéretével, csodálatos haza az, ahol még senki se járt. Induljunk el feléje mindannyian, az újdonság méltóságával megajándékozottan.

KABDEBÓ TAMÁS

Szavakat szül a szó

1995. március 9-én kollégiumunk 200 éves évfordulóját ünnepeltük. Seamus Heaney volt az előadók egyike. A költő előzőleg az Oxfordi Egyetemen volt a költészet professzora (ez a megbízatás mindig öt évre szól), és ma is rendszeresen tanít Bostonban, mint a Költészet Tanára.

Az előadás — lazán megfogalmazva: a költészet erejéről — szerzői estnek is beillett; vagy ha úgy tetszik, Heaney maynoothi szerzői estje beleépült egy általánosabb, a költészet és az élet kapcsolatáról szóló előadásba. Az elmúlt tíz évben ez volt a költő negyedik szereplése egyetemünkön. Sok szál fűzi őt a St. Patrick College-hoz, az intézményhez, mely magába foglal egy kis önálló egyházi egyetemet és egy nagy össz-ír egyetemi hálózat világi részét, 4500 diákkal. Nos, a diákok közül hatszáz megtöltötte az egyetem öreg, azóta többszörösen kinőtt, kibővített auláját, és ahhoz, hogy mi, a tisztetek és a tanárok is beférjünk, el kellett lepnünk az erkély kóruspadjait és a földszint pótisékeit is.

Hétszázfőnyi hallgatóság egy költői esten? Heaney praxisában ez nem volt ritkaság, 1995 tavaszán sem, amikor még híre-hamva sincs a Nobel-díjnak. Mágikus előadó — ilyenek lehetnek régen a druidák, vagy a mi őseink világában a sámánok. Amit mond, tiszta, világos és egyéni: kiindul egy verse két sorából, mely a bennefogott kép és a beleépített őskelta szavak révén, visszaröpi őt az észak-írországi farmra, ahol felnőtt. (Hangja, mint a bölömbikáé, vagy rikolt mint a szélkiáltó.) Aztán belelép az időben távolibb világba, körülsétálja májusfáit, lilomfáit. Felmászik gondolatban (mint egykor a valóságban) erre is, arra is, onnan nézi a körülötte zajló, elbonyolódó, elvaduló világot. Átváltozik. Sweeney lesz, a madárember. Az ír mitológiának ez a Papageno-ja nem mulatságos, hanem tragikus figura. Vincent Brown, Ír hon vezető szobrásza, szárnyaszegetten, az egyháztól megátkozva, a földön kushadva ábrázolja kisbronzba öntve. (Ferenczy Béni egy juhász-figuráját vetíti ez a szobor a magyar néző belső íriszére.)

Heaney első alteregója Sweeney volt, s bár azóta több testhezálló köntöst fölvetett, legutóbb a Kálvária-sziget (Vezeklő Sziget — Station Island) Dante-szerű figuráját, ott is Sweeney volt és maradt. Míg az ír hallgatóságnak Station Island-ot csak felvillantani, nem magyarázni kell, mint mondjuk Hortobágyot a magyar diákoknak — nekünk érdemes felemlengetnünk Tar Lőrincet, aki "pokoljárásában" a tizenötödik század végén odazarándokolt. Tinódi így ír róla:

"Énekben hallottam, vagy volt, vagy nem volt,
Tar Lőrinc, hogy pokolba bement volt."

Heaney Dublinban él — félétet minden esztendőben, feleségével, gyerekeivel. Egy szemesztert tanítással tölt Amerikában, egyedül. Ha itthon van, egy "másik tartomány", az angol fennhatóság alatt lévő Észak-Írország és a farm vonzza — ragaszkodik gyökereihez. Ulster egy olyan sarka a világnak, ahol egy négyzetmérföldre még több alanyi költő jut, mint Magyarhonban. "Kihegyezett világ" — mondta egy másik északír költő, Michael Longley, Heaney barátja, akinek Colerainban hallgattam meg egy költői beszámolóját. Heaney sohasem politizált. Előadásában a protestáns-katolikus viszály, verseiben ennek a viszálynak a kicsapódásai csak mint "bajok", mint "az ír élet rákfenéje" jelentkeznek. Freccsen a vér, felnyögnek az emberek. A költő nem foglal állást (Weöres vagy Mészöly sem tették le a politikai garast), nemcsak azért, mert katolikusból panteistává vált, és lehetőleg nem akar ellenségeket szerezni magának, hanem mert "nincs politikai meggyőződés, nézeteim vannak", mondja magánbeszélgetésben.

A költészet ereje, Heaney értelmezésében, abban a képességben rejlik, hogy rendjére megtaláljuk és beillesszük azokat a szavakat, kifejezéseket, melyek sorokba építve koncentrikus körökként terjedő vonzással bírnak. (Van ennek egy minimalista értelme is: amíg verset mond az ember, aligha robbant bombát, pokolgépet.) A szó, így Heaney, vonzza a szavakat, a szó (gondolatmolekula) gondolatban magához ragadja a hallgatóságban/olvasóban szunnyadó szavakat. "Szavakat szül a szó", szögezi le a költő, majd fölemeli a fejét. Azt hittem ebben a pillanatban, hogy előadását befejezte. Ezt a rövid, velős és költői mondatot azonnyomban leírtam zsebnaptáram egy lapjára: "Words give birth to more words." (Az előadás még folytatódott.)

Fogadás az egyetem Renehen-tanácstermében. Ez az épület 150 éves, neogótikus, Augustus Pugin, a múlt század vezető egyházi építészete tervezte. A terem falait Philburn érsek képgyűjteménye díszíti, több portré között egy Honthorst-i Krisztus-arc és egy El Greco-féle Szent Ferenc néz le ránk. Az angol és francia nyelvet oktatók társaságában találok magam, ide sodródik a költő is, talán szándékosan. Murphysel együtt tanított régebben a Carysford College-ben, Cosgrove az ő verseit tanítja éppen a harmadéves angolszakosoknak, Kitty Shields róla írta — korai verseiről — szakdolgozatát.

Szívélyesen fogadják a költőt, kedélyesen válaszol; élnek-e (megélnék-e) a kelta szavak az ír költészetben? Miért ódzkodik Heaney a rímektől? Kitől tanult a legtöbbet? Én is tizenkét éve ismerem Heaneyt. Ír antológiámban (*Törtélmok*, Móra 1988) Tandori fordította verseit — én lektoráltam, nem volt mit "kijavítanom" —, *Kálvária-sziget*-ének három sorát angolul is, magyarul is tudom idézni:

"Ismerlek, Simon Sweeney,
te öreg ünneprontó,
évek óta halott."

Heaney fölnevet. Öblösen, parasztosan. Kiejtésében, gesztusaiban megtartotta a vidéki élet ízeit. Azt mondja (remélem, őszinte), hogy az a különbejáratú kis magyar verseskötet, a *Heaney-válogatás*, melyet neki szántak "a magyarok, mielőtt beomlott volna a kultúra fala odaát, az a legszebb, az a legjobb külföldi kötetem." Inter alia: Ted Hughes, az angol költészet "vadembere" többször agyba-főbe dicsérte költészetünket, amit Siklós Pista és Csokits János ismertetett meg vele. ("Könnyű nekik" — sóhajtott a telefonba Határ Győző —, százmilliók beszélnek nyelvüket, a mienket ízmillió felejt el.)

Elcipelik hölgyhódoló. Az este végefelé jár, kolompolnak már, a vendégek szállingóznak kifelé; egy kiállított öreg kódex fölé hajolunk, Heaney nejével. Odajön a költő, átfogja őt. (Ez a mozdulat Illyésre emlékeztet, Flórárt öleli át Londonban, 1967 októberében.) Kicsi asszony, nagy busa férfi. Előveszem noteszom és magyarul olvasom föl neki:

"Szavakat szül a szó
a költészet életet."

Aztán lefordítom kapásból az ő egysorosából két-sorossá alakított vers-sejtet, mely verset sejtet. Mosolyog. Átformálja a második soromat, angolul így hangzik a complet:

"Words give birth to more words
Poetry is big with life."

Aláírja az angol, aláírom a magyar kétsorost, a kispaptárban. Az erdélyi olvasók egy része bizonyosan megérti vagy megérzi, hogy a *big with life* kifejezés kettős jelentéssel bír. "A költészet a készülő élettel terhes", a "költészet élettel van tele":

Életteli.

SZÓCS ISTVÁN

Non omnis moriar

BALASKÓ NÁNDOR

sírnál emlékezve

Nem mindenestől halok meg — a művészek temetésén annyiszor idézett Horatius-óda szavait most nemcsak jelképesnek érzem; érzem, szinte valóságosan is; fizikailag; ebben a most hirtelen kerekedett, őszies hűvösségű szélből, amely e nyárvégi délből sűgásra-bűgásra indítja a házsongárdi temető lombjait; eszembe jut, hányszor találkoztam már temetéseken ezzel a hirtelen támadó, majd észrevétlenül elülő széllel, hányszor megsuhintott, mint az elhunyt utolsó bátorító hátbaveregetése: Azért ne sajnálj, mert valahol, *valahogy*, még vagyok...

Éppen ötven éve, amikor a marosvásárhelyi református kollégiumban akkor érettségire készülő osztályom megismerkedett az új művészettörténet tanárra, ugyanilyen kora ősz fuvallat borzongatta meg a kollégium udvarának — azóta talán kivágott — fáit; talán szintén üzenetet akart továbbítani. Nem mentünk be az osztályba, az udvaron vártuk az új tanárt, megtalál-e, hiszen, mint az igazgató azelőtt ígérte: meg fogja találni az utat szívéinkhez is.

Megtalált; kis, törekeny, szőke, hunyorgó emberke; miért tolnak ki velem fiúk, miért nem az osztályban várnak meg?... Nem kitolás, tanár úr, de olyan szép szelíden süt a nap, lehet, utoljára az idén; olyan művészi mosolyú napsütés ez... De mit fog szólni az igazgató úr?... Oh, az igazgató úr? Benci bácsi elment már a kaszinóba. (Egyébként azelőtt Benci bácsi tanította a művészettörténetet, abból is doktorált, nemcsak teológiából; s talán ennek is köszönhető, hogy két év múlva, az államosítás után, kifutófiú lehetett az erdészethöz s nem kellett beállnia a téglagyárba a prés mellé... s aki azért fogadta fel az új rajztanárt, mert a régi még nem tért haza a hadifogságból... s szükség van egy ilyen iskolában mindig művészféltre is... gyakran át kell festeni a díszteremben az államfői portrét.)

Legalább dohányzik van? Elővette pipáját és sorra mindegyikünket végigmért pöfékelés közben, huncut, kötekedő pillantással... És azt legalább tudják, hogy mi a művészet? ...Na, de nem, ez sok is volna maguktól... de ha megkérdik majd, mégis művelt, érettségizett emberek lesznek; hogy mi a művészet? Akkor csak kell mondani valamit, mi?... Tudják, mit? Mondják azt, hogy a művészet olyan, mint a tenger... egyeseknek a végtelenséget juttatja eszébe, mások

lábat mosnak benne... Ez nagyon hatásos!

Eleinte csak jópofaságnak hittem, könnyed, feszültségoldó csevelvények e tantételt, de ő ragaszkodott a későbbiekben is hozzá, más órákon is; aki a művészetet akarja tanulmányozni, annak a tengerre kell figyelnie, a tenger nemcsak véreinkben és zsigereinkben lakik benne, de a gondolatvilágunkban is... a hullámozás... igen, a hullámozás: minden... a hullámozás adja a formát és szünteti meg... a keletkezés és az elmúlás hullámai... ahogy a hullámok egymásra torlódhatnak... felcsap a tajték... szökőkút, sziporkák... aztán minden elül... és megint... ez a művészet... a művészet nem fejlődhet... ahogy a tenger sem fejlődik...

Jóval később, sok-sok év múlva, amikor már messze az Atlanti-óceán partján mintázta szobrait, ha küldött családjának egy-egy fényképet, reprodukciót, elképedve kellett belátnom, hogy ezt valóban komolyan gondolta. Valamilyen módon szinte minden szobra a víz játékaival, munkájával értelmezhető! A felcsapó és visszazúduló víz, a hullámozás, tarajlás mint formateremtő, formarendező elv... emlékszünk, voltak azok a sajátos, sokat vitatott szoborcsoporthozatai: egymásra hágó, egymásra torlódó, tipródó emberalakok... vertikális szoborkompozíciók... az ember-történelem hullámozásának tajtékai...

Egykori iskolája, a zilahi Kollégium előtt komoran lappang egy Ady-mellszobor, Balaskó mintázta iskolatársai iránti kegyeletből; de mintha egy elhagyatott öböl fekete iszapjában lelték volna ezt is: még látja az ember, amint a formák előbukkannak a lecsorgó sötét idő alól. Aztán azok a színes portrészobrai és kerámiái: színviláguk, furcsa lemosódottságuk a Földközi-tenger partközeli világára emlékeztettek, vagy azokra a kerámiákra, amelyek a mediterrán iszapból kerültek elő, valamilyen ókrétai, pelazg, elő-etruszk hangulatuk van...

Elnézem egyik legutolsó szobrának fényképét, egy őszöreg arisztokrata nőt ábrázol; vonásai, mint a kovakő-szirtek, már odafenn északon, a Swabard sziklái között, amelyekből a csapkodó hullámverés kimosott minden laza, mállekony, köztes anyagot s maradt, az időtlen-idők csiszolta, vágta, iramló idő mögött lappangó rejtélyes Örökkévaló Arc.

Régen is foglalkoztatott: honnét Nándinál a tenger-élmény? Hiszen tősgyökeres szárazföldi lény volt; jártam szülőföldjén, az Érmelléken, szülőfalujában, Szalacson; s ott kezdtem min-

denre rájönni: igen, ha az ember esteledéskor nyugatra tekint, egyszerűen rémületesen érzi, hogy a hajdani Pannon Tenger fenekén van; nem messze a parttól — itten csitulnak el a Rézhegység utolsó hullámai, de — mélyben, mégis... És az a szél, amely itt, ahogy tud fújni — az tengeri szél... amely kivázza a terepmélyedéseket a határban, a *burgákat*, a fura nevű puszták, patakok s szomszéd községek között... Kocud, Kupóc, Értölgyi erdő, Endréd, Pér, Etepuszta, Kéc, Ottomány, Gálospetri... az Érmaga... nagy, álmos, furcsa árok... amely különben a világ ama ritka folyói közé tartozott, hogy valaha kétféle is folyt, északra, meg délre, ugyanaz a folyó, egymaga...

Az egykori iskolatárs üzenete! Az Értől eljutni az Óceánig...

Más is mutatta a végtelenbe vezető útvonalakat: a tájba hol teljesen belekelepett, hol figyelmeztetően komorló terepidomok, amelyeket hívnak kunhalomnak, kurgánnak, neveznek kelta-illír halomsírnak; valahol az Atlanti-óceán partjáról (állítólag a túlsóóról!) indulnak s elvesznek valahol a Rejtelmes Keleten... igen, innét az érdeklődés a szittyá világ, a kelta-szkiták művészi hagyatéka iránt; és egyáltalán: itt minden összeállt; el kell jutni oda, ahonnan az útjelzők indulnak... oda, ahol talán Atlantisz lakói menekülés közben először szárazföldet értek, a portu-gallok földjére, keresni a kapcsolatot a földből kiforduló leletek, a tengerből kihalszott cserepek — és a lélek vándorútjai között.

Miért élte le Balaskó Nándor élete utolsó évtizedeit Luzitániában?

Beszéltek sokat; pletykáltak; kalandvágy, menekülés, demonstráció; vagy egyszerűen — sodródás... partra kivetett árvaság.

Nem! mondom; határozottan merem mondani: nem! Nem sodródás, vagy menekülés volt ez, hanem tudatos iránykeresés és irányvállalás, tenger, tengerpuszta, sírok, halmok, leletek, fizimiska, Van Gogh-képek módjára viselt és szívott pipa, szobrok, cserepek: egy hallatlan céltudatossággal kitűzött életút; szent zárándoklat, Kelettől Nyugatig.

Mindez magyarázza nemcsak az életet, hanem az életművet is, amelyre talán rábukkanunk a művészettörténészek, a művész-kollégák, akik tüntetőleg nem jöttek el a temetésre.

A hamvait a lányai hozták haza, ide a kolozsvári domboldalba... köszönjük nekik... köszönjük a dekkoló művészettörténészek nevében is, akik felfedezik majd e csendes hantot...

Balaskó Nándor szobrai

BOGDÁN LÁSZLÓ

A torony tetején

— Nos — szólal meg váratlanul az eddig mélyen hallgató Ödön von Boticselli minden érzelmi fűtöttség nélkül, már-már közönyösen —, melyiket kíváncsi még a jövődre, barátai az erénynek? Talán te? — pillant kíváncsian Alburára, de az alezredes reszketve sikolt fel.

— Én nem. Nem! Én egyáltalán nem vagyok kíváncsi rá! Nem akarok látni semmit, nem akarok tudni semmiről. Csupán aludni szeretnék, alukálni, hájcsilni, belbelni, én csak...

— Hát akkor alukáljál. Szép álmokat! — jegyzi meg gúnyosan a bűvész. Most először fedezhető fel hangjában érzelmi viszonyulás, kissé lenézően báblik a belügy elbizonytalanodó alezredesével...

Albu némán csúszik le a székről a földre, engedelmesen hunyja be a szemét, lélegzete egyenletessé válik, kezét összekulcsolja a mellén.

— Még ki szeretne aludni? — kérdezi Ödön von Boticselli picit mesterkéltn gúnyval, s az üveg váratlanul emelkedik fel az asztalról, kissé megdőlvén ér a kupa fölé, és máris feltartóztatlanul csorog a zöldesen foszforeszkáló fényben az aranyszínű szikrázó bor, az üveg visszaereszkedik a helyére, most a kupa emelkedik fel, valahol a fekete köpenyes ismeretlen nem látszó — vagy nem létező? — szája magasan állapodik meg, szerencsére az ivás aktusát már nem kell végigizgulnia a reszkető szakácsnőnek, újra kint repül az ezüstösen szitáló holdsütésben a kastély fölött, és látja, hogy az egyik kémény mellett rés sötétlik, innen eshetett le a legutolsó vihar alkalmával egy cserép, és ezen a résen most egy macska dugja ki kíváncsi fejét, szeme megvillan a holdsütésben, ahogy észreveszi Rebi nénit, menekülne, de ő sem tud mozdulni, és a hold, ez az óriási vörös asszonyszem ráborul a kastélyra, s a repülő szakácsnőt is, a szobormerev macskát is engedelmesen fogadja magába, és Rebi néni, végre először az est folyamán felszabadultan, boldogan sóhajt fel... Amikor magához tér, ott állingál a falnak támaszkodva, a kályha mellett, pontosan azon a he-

lyen, ahová a cigány szokta támasztani a nagybőgőjét, és a fluoreszkáló zöld fényben most Verestóy kapitány szoborzik, lehorgasztott fejjel a sötét köpenyes, arctalan Idegen előtt.

— A te életed is változni fog — közli a Sötétség Fejedelme önkéntes tolmácsaként a készséges Ödön von Boticselli —, hamarosan levetetik veled az angyalbőrt, hosszú, hideg teleket látok és hányingert keltő, forró nyarakat. Te mindég az utcán leszel, reggeltől estig, isten szabad ege alatt.

— Hol leszek? — nyög fel kétségbeesetten a reszkető kapitány. — Megmutathatnád, fenséges úr!

— Nézzétek! — dörög váratlanul a fekete csuklyás, arc nélküli ismeretlen hangja. — Nyissátok ki a szemeteket, hogy látva lássatok!...

És a fehér falon hirtelen tűnik fel egy nagyvárosi utca; "Tessék, tessék!" — kínálja recsegő hangon a sorsjegyeket a volt kapitány, s ha valaki néha vásárol is tőle, vigyorfelére húzódik fogatlan szája. Időnként félrefordul, zsebéből kis üveget halász elő, óvatosan pislogva húzza meg, s pillanatokra kismul ráncos és fonnyadt arca, remegése megszűnik.

— No, ráismersz-e magadra? Ez lesz! — hahotázik ismét az Idegen. — De addig még van, sok minden jó még el a te életedben is, öröm és bánat, éjszaka és hajnal, mérgezett tör és csalódások. Sok asszonyt fogsz addig még megölelni, s néhányszor embert is ölsz... Dehát ez már mesterségedtől is függ, nem?! No mindegy, mostmár elnyugodhatsz te is — emeli fel parancsolóan láthatatlan kezét, mintha áldást akarna osztani, és a kapitány némán, átmenet nélkül csuklik össze, hanyatt vágódik a földön, felettébe, Albu alezredes mellett, s máris készségesen hunyja be a szemét, és minden előkészítés nélkül kezd hortyogni.

— No, ezzel is megvolnánk — állapítja meg metszően Ödön von Boticselli, és kíváncsian figyeli az asztalnál ülő, remegő alakokat, majd váratlanul Trombitás Frédire mutat. — Most te jössz, kisfiacskám!

Vagy talán te nem is akarnád megtudni, hogy mi lesz veled? Nem vagy kíváncsi arra, mi fog történni az időnek abban a távoli, titokzatos tartományában, amit ti kissé fennhéjázóan és felelőtlenül Jövőnek neveztek, mintha egyáltalán létezne ilyesmi az idő körkörös, ismétlődő mozgásában!...

— Én nem is tudom — nyög Frédi.

— Állj fel, ha velünk beszélsz! — bődül rá az Idegen, s a trombitás sietve ugrik fel, a nyakában lógó trombitát védekezően ajkához emelve belefúj, mire a megrezzenő Sötétség Fejedelme felemeli láthatatlan kezét, a csuklya ujjja megrebben, s ő úgy marad, mozdulatlanul, szájához szorított s egyre panaszosabban szóló trombitájával, mint ön maga szabadnapos szobra, aztán egyszerre csak elhallgat a recsegő trombitaszó is, s a mozdulatlan Frédi, noha láthatólag birkózik láthatatlan kötelékével, a zöldesen foszforeszkáló fényben több hangot immár képtelen kicsalni szemérségtől villódzó hangszeréből, szeme kerekre tágul, és a fehér falon váratlanul egy templomtorny jelenik meg az éjszakában, a két köcsög úgy függ két oldalán, mint két strázsza. Igen, a felsőtábori katolikus templom tornya ez, ide igyekszik fölfelé Trombitás Frédi — jön rá meghökkenve a szakácsnő.

A tetőn megállapodik, felemelkedik, a szájához emelve a trombitán fújni kezdi (lenn a templomtérnyüzgő) falusfeleinek a székelő himnuszt, miközben fél szemmel látja, hogy a Felsőtábor környező mezőkön mintha óriások gurigáznának velük, fényoszlopok lobogó fényei közelednek a fal felé és sorra egymás után gördülnek be az utcákba, hamar kiderül, hogy ponyvás teherautók, felfegyverzett milicisták és katonák ugrálnak le róluk, vezényszavak hangzanak el, závarzatok csattognak, és az elképedt Cirstea őrmester is elszánja végre magát, mászni kezd fölfelé a torony lépcsőjén, hogy elnémita a trombitást, akit a szokatlan erőfeszítéstől fújtatva, nagy hangon azzal fenyeget, hogy ha nem hagyja azonnal abba, megöli.

De Trombitás Frédi nem hagyja abba, esze ágában sincs abbahagyni, szoborként áll a templom tetején, mint egy vértanú, és bűvös, megejtő hangokat csal ki hangszeréből, s a

torony alatti téren körbefogott falusfelei teli torokkal éneklük, hogy "ne hagyd elveszni, Erdélyt, Istenünk!..."

A falon kimerevedik a kép, a milicisták és a katonák közelednek a körbefogott tömeghez, Frédi pedig úgy áll a torony tetején trombitájával, mint a végítélet angyala. Cirstea őrmester akkor ér fel melléje, s üvöltve utasítja, hogy hagyja már abba, mert szétlővi azt a konok fejt, ne mind *usztísa* az embereket. Aztán váratlanul változik a kép. Trombitás Frédi rabruhában, fűző nélküli bakancsban slattyog egy börtön folyosón, s a félhomályban kifürkészhetetlen az arca.

— Ott is trombitálni fogsz! — dörgi a Sötétség Fejedelme. — Csak ezúttal a smasszeroknak, de társaid is hallani fogják, ez ellen a mindenható börtönigazgatóság se tehet semmit.

— Hát megengedik? — csuklik el a Frédi hangja. — Nem kobbazzák el a trombitát?!

— Nem. Sőt egyenesen élvezik is, ha trombitálsz. Hát fújjad csak, édes fiam, fújjad csak nekik is, fújjad, ki tudja, meddig fújhatod.

És Frédi kezében ismét megvillan a trombita, felharsan a könnyűlovasok indulójának néhány fülbemászó üteme, de sokáig ebben sem lehet gyönyörködni, mert váratlanul kitérül a konyhaajtó, és a smaragdszínű, most kimonodottan haragos fényben úszó konyhába belép a meglepett Eszter, nyomában a kissé pityókosan gajdoló Gáll Misivel.

Rebi néni épp állórepülésben lebeg a kastély fölött, s elmerülten bámulja a vörös pulzáló holdat, amikor hirtelen minden átmenet nélkül kezd zuhanni, zökkenve ér a kályha mellett összefont karral gunyvasztó testébe; a zöld fény sítteregve lobban ki; az Idegen helyén az üresség gomolygó kérdőjelei fázaszthatják a szemet a sértő villanyfényben.

— Mi történik itt, nénékám? — sikoltja Eszter, és rámutat az asztal körül kerekre tágult szemmel ülő, *mozdulatlan* alakokra és a földön hortyogó tisztokra.

— Ni, elaludt a szívyszerlem, Esztikém — mutat Gáll röhögve az alezredesre.

— És ti? — mozdul meg tétován Ödön von Boticselli is. — Megjöttetek, kislányom?

— Jaj, Ödön bácsi — borul a mellére a kétségbeesett Eszter

—, nagy baj történt énvelem s nem szeret már Misi...

— Hogy-hogy nem szereted — néz szúrósan a súlylökőbajnokra a bűvész. — Kiábrándultál belőle?

— Nem — dadogja elpirulva a magasra nőtt legény. — Szakad ketté a szívem, úgy szeretem, csak...

— Akkor borulj le előtte, csókold meg a kezét és kérj tőle bocsánatot. Azonnal!

Gáll Misi szólni akar, nem tud, mint egy robot, három tétova lépést tesz, döng talpa alatt a padló, leborul síró menyasszonya elé és csókolni kezdi a kezét.

— Bocsáss meg nekem, tévelygő léleknek, édes Eszti.

— Mi történt valójában? — pillant Ödön von Boticselli érdeklődve a szakácsnőre. — Mondja csak el, Rebeka!...

És a szakácsnő mindent elmond, úgy, ahogy volt. Saját szerepét sem tagadja le, beszá-

lejtődni! Senki nem fog többé emlékezni rá!...

Feláll, vállára kanyarítja porköpenyét, és köszönés nélkül fordul ki az ajtón, léptei végigkopognak az udvaron, s már az úton megy, öles léptekkel, egyenes derékkal, felemelt fejjel a falu felé. Darab időre felhő takarja el a vöröslő holdat, és a szakácsnő, mint aki álmából ocsúdik, megrázkódik s kirohan az udvarra, de Ödön von Boticselli szálal alakja már beleivódik az éjszakába, láthatatlan kérdőjelle válik a sötétség kárpitján, volt, nincs...

Amire a szakácsnő visszaballag a konyhába, sorra "elevenednek meg" a szeánsz résztvevői, Gáll Misi felemeli a faluból hozott demizsont, vörösbort tölt a poharakba, kocint a sápadt Frédivel (*ő is rátér a borra, valahogy nem kívánja a pálinkát, ez is először fordul vele elő életében — emlékezik évtizedek múlva a szakácsnő, s foga között*

puskatással verte fejbe valahol Somogyban egy zabráló, rézszeg orosz katona. Az alezredes és a kapitány továbbra is ott hortyog a földön. A szakácsnő elmerülten, kissé ijedten nézi őket, s azonnal határozottan intézkedik: Gáll és Neagu szó nélkül nyalábolják fel az alvókat s bevonszolják a konyha melletti cselédszobába, végigfektetik őket az ágyon, egy-egy lópokrócot is dobva rájuk; hűvös immár az októberi éjszaka.

— Dehát mi történt itten, Rebeka néni? — kérdezi megint Eszter. — Hol elsötétedett az ablak, miközben jöttünk fölfelé, hol kivilágosodott, s mint ha valami furcsa trombitaszót is hallottunk volna. Ugye, Misi?

— S mikor kurtul elől a ruhája — ragadja derékon a kivörösödő Gáll, s forogni kezd vele a konyha közepén —, jut először eszébe a babája!...

— S még valami, Rebeka né-

Ezen már nem lehet nem nevetni. Hát a szakácsnő is boldogan nevet, könnyes lesz a szeme, törölgetni kezdi, s amikor kinyitja, döbbenet veszi észre, hogy a kastély fölött újra ott bíborlik baljósan s fenyegetően a hatalmas holdtányér, a nagy égi lampion, a mennyei hamistanú. Megrázkódik és hirtelen jut eszébe minden. (*Nem részletekben, külön-külön — ahogy öregén Diana sósborszeszes kockacukrait majszolva kihangsúlyozza, hanem egyszerre!*) Óriási erővel gyúri le repülés iránti vágyát, bemegy a konyhába, túró, kolbászt, szalonnát hoz ki, s ráút Poór Sanyi vállára, aki változatlanul keserűen, magába roskadva mered maga elé.

— Mit búsulsz, kenyeres, mikor semmid sincsen?

— De van — motyogja a ravasz tekintetű, máskor magabiztos vadász, és váratlanul ráborulva Rebeka néniére, elsírja magát. — Nekem fejem van — mutat magára bárgyún. — És fáj, nagyon fáj!...

— Hát húzasd ki — von vállat Frédi és bambán vigyorogva a doktorra mutat. — Húzza ki neki, doktor elvtárs.

— Majd holnap — nyafog az orvos. — Most fáradt vagyok.

— A fejet nem húzzák ki, te ökor — vicсорog Gáll. — Húzni a fogat szokták. Ennyit se tudsz?

— És a fejjel? — tapogatja saját fájó fejét Poór —, a fejjel mit csinálnak, Miska?

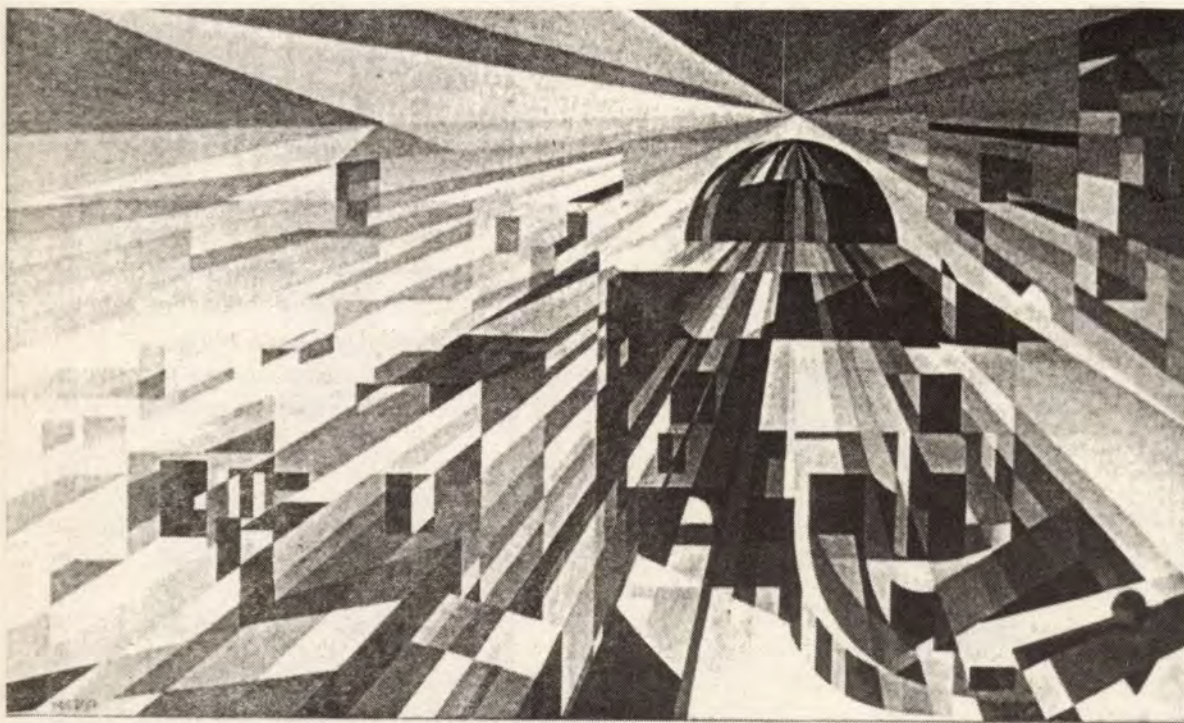
— Mit tudom én — von vállat cimborája, és magához húzza Esztert. — Betörök, levágják, ha nagyon fáj, borogatják...

— Ez az — elevenedik meg a szakácsnő is. — Gyere, Söndörkém, én édes vitézem, tesszünk rá vizes ruhát. Amire katona leszel, elmúlik.

— Dehát ő már volt katona — mutat magára elképedve Poór, s egyre a fejét tapogatja.

— Mi történik itt? — kérdezi elkeseredetten Eszter. — Mi történik velünk, Neagu úr? — és segélykérően mered a fővadászra, aki hosszadalmasan elnézegeti borospohara tükrében gondterhelt arcát és nem válaszol.

— Egyetek — mondja fáradtan a szakácsnő, aztán elfordul és újra nézni kezdi a vörösen pulzáló holdat, ezt a mennyei hamistanút, és nem figyel többé senkire.

Major Ildikó: Katedrális udvarral

mol arról is, amit Albu vallott meg neki Neagu fővadász teréről, aki hallgatásáért cserébe zsarolni akarja őt s ezzel közvetve segíteni a közös életüket épp elkezdő, nyomorgó jegyeseket.

— El fogjátok felejteni — néz rájuk szúrósan a bűvész. — Addig is vedd ki a zsebéből a bugyogódat — simít végig Eszter selymes szőke haján. — S ne gondold rá többé. Minden úgy lesz, ahogy Neagu úr tervezte, de senki sem fogja többé pontosan tudni, miért lesz úgy. Ami a kastély könyvtártermében történt — tehát a te szomorú, félig-meddig önkéntes s be se teljesedő megerőszakolásod története — el fog

ropog a Diana sórsborszeszbe mártott kockacukor), a tétován vigyorgó hadnagy úgy néz körül, mint aki álomból ébred, és kocint az azonnal rágyújtó, ásító, közönyös fővadászsal. A doktor nem kér egyelőre bort, bambán vigyorogva bámul maga elé, kinyújtja a kezét, mozgatja az ujjait s olyan figyelmesen nézi őket, mintha most látná életében először. Köhög. Poór Sanyi valamiért nagyon ideges, két pohárral is megiszik egymás után, s sírósan panaszkodik, mennyire fáj a feje, neki, akinek negyvenöt iszonyú januárjában volt ilyen élménye, akkor is azért, mert

ni — hadar tovább tánc közben is az izgatott Eszter. — Egy nagy madár lebegett a kastély fölött, egy nagy sötét árnyék. Misi mondotta is, hogy le kellene lőni, ez csak a végtet fekete madara lehet, amelyik egyre itt repdes az elrabolt szülőföld felett, amelyről elhordják a mocskok a termőtalajt is.

— Itten most nem lesz semmiféle lövöldözés — vág közbe ellentmondást nem tűrőn a fővadász. — Itten ivás lesz, és azonnal eldöntitek, mikor eszünk immáron nagykanállal? Mert ahogy titeket elnézlek, kedves — simít végig az Eszter haján —, nagyon is itt az ideje.

SÉRÉNY MÚMIA 72

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince

'96

BENŐ ATTILA

(Nem én)

A szavakban hajnalodom.
Ámde a nap nem én vagyok.

Forrás vagyok, de nem a víz,
csak a rés lent és fent között.

Ősz susogás, de nem a szél,
csak fölkaavart nehéz avar.

Hideg láng és porló parázs,
nem a szikra, nem izzanás.

Csalétek és háló csupán,
nem a folyó, nem a halász.

(A szem mögött)

El nem rejtőzik előled senki, semmi,
csak tekinteted takarja rejtelembe őket.
Láthatnád a kavicsot önnön fényében,
és hogyan lankul a víz sodranása,
aggódó pásztor, ha a szem már nem úzi.

Ha nem áradna árnyékod mindenre,
ha nem lüktetne éned a tárgyokban.
Ámde mindig a szemed mögött kél a nap.
Figyeld az arcot, melyre az árnyad terhül.

(Érmek)

Érmek villognak, rozsdálnak bennem.
Tékozolnám mind a rozsdálót,
de másik felük ezüstöt csillan.
Órizném, óvnám a tündöklőket,
de rejtett arcuk rozsdál a fényben.

(Vízbe hullott kő)

Vízbe hullott kő vagyok.
Szisszenetlen dőbbenet.

Körül hullám árama,
testem mélybe elmerül.

Távodik, nő a kör,
illan túlsó partokig,

vagy felszínhez csöndesül,
és tűnőngve elsimul,

mint a vízben a homok,
mint parton a kő nyoma.

VÖRÖS ISTVÁN

Oldalnézet

Valami finnyás egyensúly
keresi magát bennem,
vitatkozik, kezemre ült,
néha alig hagy ennem.

Pedig enni szeretek és
különb is szükséges.
Ha hirtelen visszaszólok,
sír — Miféle beszéd ez? —

És te miféle egyensúly,
milyen mérleg nyelve vagy?
Mit kell neked még ígérjek,
hogy most engem félbehagyj?

Félig úgys elkészültél,
a többi hamisítvány.
Csak magamból választhatok,
de magamból is ritkán.

Inasszonett

Cilinder gurul a lejtőn,
mintha átható pillantást
vetne valaki a föld alól. Vége
a kétéves fantomuralomnak?

A hegy megnyílik, követ és
hamut fog szórni, akár
egy sürgönyoszlop. Egyik évi
beletolul a másikba, a rétet

sűrű borosta lepi el. Új dolgok
kezdődnek. Szűnyog száll
le a körúton, a bolygók

a fülükhez kapnak. Csak
minél messzebbre egy-
mástól. Madárzaj potyog.

Vénusz elvetélése

A sötartón két
csepp vér. Nő nem születik
tengeri sóból.

SIMON ATTILA

Kutya szerelme

kutya szerelme
vöd-kakofón dallamban bor-
zalmasan, mondja, borzalmasan
gyönyörű vagy, anyatej-lényegű

ha utánad jövök érettem jöttem
a tükrök mögötti álom
az isten a szesz a nőstényvinnyogás
együttthetői tolnak fel a
rágóizmaimba s hogy valaki valahogy
tőlem-belőlem el-ki ne rekszen
fölzabállak s őriz a rekszem

Érkezés

Öntörvényű rendszeremben szédülök feléd.

A csecsemők szemükhöz kapják öklöcskéjüket, hogy: ő az,
a pillangók megállnak és rezgetni kezdik fényes
potrohukat: ő az, s a hátsó udvaron kötögetve
bolond néne azt mondja, azt találja mondani:
csillagcsikorgató vöröslég.

Hát szeretsz?

Lefekvés előtt

Sima-sima üvegalkonyat.
Koccan, majd hosszansikolt a
védtelen időn egyetlen hajtú.

Lebontod magad.

Elfekszem hiányán

holdra-bámuló-szemű vagyok
ennyi önmagamba beleszédülő
szél-
vert-ütött-lökött démoni kéje egy
csintalan kölyökangyalnak
szárnyam az árnyam
fényem a fénytelenység
látod ilyenkor
de szinte mindég
elfekszem hosszában vagy keresztben
helyed hiányán magam keresztjén
(v)érezően:
úr vagyok Valami gyomrában
s egyetlen istenem
nevetsége hogy még-már ismerem
beveszlek duplában vödében

MOLNÁR VILMOS

Az értelmetlen csoda

Egy borús, nehezen világosodó novemberi reggelen Grzés azt vette észre ébredés után, hogy az ágya szélesebb lett egy arasszal és két ujjal.

Az ágy, amelyről szó van, semmi rendkívülit nem árult el magáról addig a bizonyos novemberi reggelig. Így külső ránézésre egészen közönséges és jócskán megkopott jószágnak látszott. Egy régi bútordarab, amelyet jóformán észre sem vesz az ember, bár naponta használja. Évekig szerényen állt a szekrény vége meg a fal között, és senki sem sejtette, hogy ilyen szerű okkult mutatóanyagok ötletei szunnyadnak a belsejében, az ágyrugók között.

Lévén józan gondolkodású, megfontolt valaki, Grzés nem gondolt mindjárt csodára.

Az igazság az, hogy nem is vette észre azonnal, miről van szó. Ébredése után egy ideig morcosan üldögélt az ágy szélén és álmos szemekkel nézett maga elé. Csak később akadt meg a szem az ágy lábától felgyűrődött szőnyegen.

Elcsúszott az ágy a faltól, volt Grzés első gondolata, és felállt, hogy helyére tolja. De nem volt amit, illetve nem volt ahová: az ágy másik oldala szorosan simult a falhoz. Grzés meghökkenve és kissé bárgyún meredt az ágyára. Egy futó szemrevételezés után is nyilvánvaló volt, hogy az éjszaka folyamán megnövekedett a terjedelme. Volt valami kihívó pimaszság abban, ahogyan megnagyobbodva terpeszkedett.

Az első percek hitetlenkedő ámulata után Grzésen kellemes izgalom vett erőt. Végül is nem mindenki esik meg, hogy részese lehet egy csodának. Grzés mindig is remélte, hogy előbb-utóbb történik vele valami szokatlan, valami bizsergetően érdekes, ami más, mint a mindennapok ismétlődő és az unalomig megszokott kis történései. De ez csak bizonytalan, homályos, tényleges cél nélküli remény volt, és ahogy telt az idő, egyre kevésbé hitte, hogy valaha is bekövetkezik. Azt meg éppen-séggel nem gondolta volna, hogy egyszer majd egy csodának lesz tanúja. Mi több: tulajdonosa. Nem is igen hitt a csodákban vagy bármiféle természetfeletti jelenségben. Legalábbis igyekezett nem gondolni ilyesmire. Mert különben a fene tudja. Mindenféle meghökkentő dolgot olvas és hall az ember. A csoda az, ami nem létezik, hogy megtörténjék, mindaddig, amíg meg nem történik.

A különös jelenségtől azonnal elmúlt Grzés szokásos reggeli álmos kábultsága és enyhén euforikus állapotban, nagy-nagy kíváncsisággal látott hozzá, hogy tüzetesen megvizsgálja a csodát.

Az ágy kétségkívül az ő régi, évek óta használt ágya volt. Oldalán a jól ismert karcok, valamint a Grzés által különös gonddal szemügyre vett, már hosszú ideje kilazult és gyakran kotyogó egyik ágyláb ezt egészen bizonyossá tette. Így nyugodtan elvethette azt a lehetőséget, hogy éjszaka valaki vagy valakik megtréfálták, észrevétlenül kicserélvén ágyát. Ez különben sem könnyen lett volna lehetséges, Grzés igen éber aludt és a bejárati ajtót is mindig bezárta éjszakára.

Az ágybetétet igen óvatosan fordította ki, felkészülve lelkileg mindenre, lett legyen az bármiféle észbontó furcsa látvány. De szó sem volt ilyesmiről. A sokat próbált jó öreg ágybetét alsó része nélkülözött minden látványosságot. A titkok után vizslató, izgalmas jelenésekre éhes szemeknek csalódottan és jóllakatlanul kellett leleiklaniuk a jól ismert és teljesen közönséges (de egyébként visszatartóan kockás) kárpitozásról. Az ágybetét alsó kárpitozását végigtapogatva sem észlelt Grzés semmi különösét. Öt sor ágyrugó tisztán érzékelhető volt, de Grzés sajnos nem tudta, hogy eredetileg is ennyi volt-e a számuk, vagy pedig az éjszaka folyamán került oda az ötödik sor. Súlyos dilemma, de valószínűleg immár örökre eldöntetlen marad. Az ágy évtizedek óta megvolt, vélhetően még a bútorgyárban sem tudnának pontosan számot adni Grzés ágyának rugóiról.

Miután árgus szemekkel végigkutatta és nyughatatlan kezével végigmatatta ágyát, Grzésnek az az ötlete támadt, hogy megméri a csoda nagyságát. Ez nem volt nehéz, a parketten a világos folt pontosan jelezte a helyet, ahol az ágy lába évekig érintette. Nem lévén vonalzója vagy méterese, a kezét használta mérceként. A világos folt és az ágyláb mostani helye között a távolság egy arasz és két ujj volt. Esetleg két ujj és egy arasz. Attól függ minden, honnan méri az ember. Bár maga sem tudta, hogy ez mire jó, a mérési eredményt, mint fontos adatot, gondosan felírta egy füzetlapra és kétszer alá húzta. Méretet venni egy csodáról, akárhogyan, nem semmi.

Ekkorra már teljesen nyilvánvalóvá vált Grzés előtt, hogy minden kétséget kizáróan egy

hamisítatlan csodával áll szemben. De mi a csodát tehet az ember egy csodával? Még azt megcsinálta, hogy lehasalt a földre és hosszan benézett az ágy alá — minden különösebb eredmény nélkül —, de aztán végképp nem maradt semmi tenivalója. Lassan felállt és tanácstalanul bámult az ágyra. Már nem érezte azt, hogy bútordarabhoz illetlen kihívó pimaszsággal terpeszkedik, most úgy tűnt, mintha inkább valami egykedvű közömbösségbe burkolózna. A flegmatikus csoda.

Mi a fenét jelenthet ez az egész, tűnődött Grzés. Mert valamit feltétlenül jelentenie kell. Bár nemigen értett a csodákhoz, de úgy képzelte, hogy egy rendes, valamirevaló csoda intő jel kell hogy legyen az ember életében. Fel kell hívja valamire a figyelmet, utat kell mutasson. Esetleg ne is mutasson semmilyen utat, hanem minden további nélkül, csak úgy egyszerűen és keresetlenül, legyen túláradóan jótekonny hatással az ember életére. Ez még a legjobb.

De a megnagyobbodott ágy semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy jótékonyan bele szóljon Grzés életébe. Csak állt meg a fal mellett, foglalta a helyet és jól megvolt magában, magának. Semmi jele nem mutatkozott annak, hogy esetleg még csinálna egy-két érdekes figurát. Látszott, hogy részéről befejezettnek tekint a produkciót. Grzés szeretett volna belerúgni egy jót, de tudta, hogy annak sem lenne semmi értelme. Holmi rejtett üzenetet meg hogyan olvasson ki abból, hogy szélesebb lett a hálóléte? Mit? Talán hogy ezentúl aludjon és heverésszen többet? Hülyeség. Egy normális csoda nem üzen ilyet. Akkor viszont ez egy abnormális csoda, ha szabad ilyent mondani. Egy ordinaré, vacak csodaselejt. Grzés úgy érezte, hogy átvérték. Valaki vagy valami kitolt vele. És még az sincs, ahová reklamáljon.

Grzés bosszúsán összegyűrte és a szemetesbe dobta a füzetlapot, amire a csoda mérete volt felírva. Ha az ágy makacskodik és truccol vele, hát nehogy azt higgye, hogy ő majd ajnározni fogja. Egy hitvány kis csodapótlékért. Ha az ágy semmibe veszi őt, majd ő is hidegen átnézi fölötte. Ezt úgyis könnyű lesz megtennie, mivel jóval magasabb, mint az ágya. Nincsenek egy szinten, akárhogyan. Nem is gondol rá többet. A csoda vigye el.

Grzés a csergőrára pillantott és látta, hogy ideje lesz indulnia. Ugyancsak eltöltötte az időt az ágyával és jócskán késésben van. Mialatt öltözködött, rezignáltan

gondolt arra, hogy csak nincs szabadulás az unalomig megszokott, menetrendszerűen ismétlődő rutintevékenységek elől. Már teljesen felöltözött állt a szoba közepén és a táskáját kereste, amikor egyszerre mozdulatlaná dermedt, majd rövid gondolkodás után gyorsan vetkőzni kezdett. Lekerült a zakó, majd az ing. Itt Grzés megállt, majd tempósan, ráérősen és igen nagy élvezettel ismét nekilátott felvenni őket.

Tudni kell, hogy Grzés jobbkezes volt és akik idesorolhatók, azok öltözködéskor előbb mindig a jobb kezüket dugják bele az ingujjba. Grzés azonban ezúttal a bal kezét részesítette előnyben. Nem mintha így könnyebben ment volna az öltözködés, inkább épp ellenkezőleg. Különös és mulatságos volt tapasztalnia, hogy milyen sután csápol a jobb keze és mennyire nehezen talál bele az ingujjba, miután előzőleg a balt már beledugta. Szörnyen furcsa az egész művelet, csak annyi kell, hogy mindig a másik kezével kezdjen hozzá az ember.

Várni a váratlanra végtelenségig — döresség. Ő ebből többet nem kér. Elege van. Meglepetést okozni önmagának, az a nagy, a királyi szám. Nem is olyan könnyű, az tény. Ember kell, aki kitalálja — és ha figurát talált ki —, ember, aki kiállja.

Grzés persze tudta, hogy mindenhez hozzá lehet szokni. Egy idő után így is épp olyan simán, könnyen, rutinosan fogja majd felvenni az ingét, mint azelőtt. De ehhez azért idő kell. Közben pedig lehet gondolkodni egyéb lehetőségeken. Most nem arról van szó, hogy a kezeken kívül vannak még más végtagok is az emberen, amelyekkel el lehet kezdeni az ing felöltését. Ez az előbbi ötlet mechanikus meghosszabbítása lenne. Nem is túl szerencsés. Kell még legyen ott egy-két merőben új megoldás. Csak törni kell a fejet.

Na és az ing után még hátra van a zakó. Esetleg rátérhetne mellény viselésére is. De azért ez még meggondolandó. Előnyök és hátrányok. Mérlegelni kell a probléma vetületeit. De ne sokáig. Aztán: fűgén nekivágni!

Hol itt a rutintevékenység? Hol itt az unalom?

BENEDEK SZABOLCS

A nagy degeneráció

— regényrészlet —

Ültem, és tűnődtem. A régi dolgokon gondolkodtam, azt hiszem, pár ócska könnysepp is összegyűlt a szememben, ahogy a fiam kéziratát a kezemben tartottam. Balkezemben fogtam a ceruzát, amellyel javíthatnék a kéziratot. Bence is balkezes, az étteremben észrevettem. Ha némi büszkeség töltött is el, az érzések egyre jobban kavargotak bennem. Igen, föltűnt, fölbukant az életemben egy srác, egy huszonhárom esztendő fiú, akinek a létezéséről mindvégig tudtam, csak éppen tudomást nem vettem róla.

Mondhatnám persze, az anyja nem engedte, elzárta előlem, nem hagyta, hogy érintkezzünk egymással, hogy megismerhesük egymást. De hát kerestem-e én velük valaha is igazán a kapcsolatot? Csak hagytam, hogy a múlt egy szelete elsuhanjon mellettem. Hagytam, mert úgy éreztem, az csupán a tegnaphoz tartozik, hogy van egy gyermekem, az anyjával él, akit valaha bizonyos érzelmi szálak fűztek hozzám, aztán ez a szál elszakadt, miután Margit rá kellett hogy döbbenjen, messze nem az vagyok, akinek ő eredetileg elképzelt.

Ezt a dolgot magamban már lezártam egyszer, hazudnék, ha azt mondanám, nem volt könnyű. Mert könnyű volt, igenis könnyű, sokkal könnyebb, ahogy annak ilyenkor, legalábbis a lelkiismeret diktátuma szerint lennie kellene.

Fiatal voltam, pályája kezdetén álló író, mások által nemzedékem egyik legreményteljesebbnek tartott alakja. Az irodalmi lapok egyre sűrűbben közölték novelláimat, szívesen láttak a szerkesztőségekben, sorra ismerkedtem meg idősebb, befutott, nem egyszer nagy nevű kortársaimmal. Annyi idős lehettem, mint most Bence, és valóban óriási tehetségnek tartottak. Bizarr, rendre groteszk csattanóval végződő írásaimat az egyértelmű olvasói visszajelzések mellett a kritika is elismeréssel fogadta, sokan a magyar széppróza jövőjébe vetették bennem fölfedezni. Mindez persze szinte túlvilági érzéssel töltött el, háttérként élveztem az írósgot, fürödtem a népszerűségben, örültem, hogy ezzel a könnyed lebegéssel ölelhetem magamhoz az életet. Tízennyolc esztendő koromban, ezerkilencszázhatvanhatban elkezdtem a Műszaki Egyetem gépészmérnöki karát,

negyedéven maradtam ki, megbuktam, és többet már nem is kerültem vissza, mert az ismétlődő évemben végérvényesen magával sodort az irodalom.

Hihetetlenül mély mocsár ez, szinte lehetetlen neki ellenállni. Különösen huszonhárom éves fejjel nehéz nemet mondani a könnyű ígéreteknek, a csábításoknak, az előtted álló, és számodra jóformán végtelennek tűnő lehetőségeknek. Az Új Dekameron-nemzedék legfiatalabb tagja voltam, zsenge korom ellenére idősebb pályatársaim kértek tőlem tanácsokat bizonyos írástechnikai kérdésekben, kezdőknek számító, már nem is annyira fiatal írók olvastatták velem a novelláikat, hogy véleményezzem őket, és adjak tanácsot, melyikkel hová, milyen lapokhoz érdemes fordulni. Magam is éreztem, hogy írásaim egyre jobbak és jobbak lesznek, tudatosan léteztem bennem az a szándék, hogy lehetőség szerint valamiben elüssék a kortárs irodalom uralkodó vonulatától. Persze, ez nem volt annyira egyszerű, az irodalomnak létezett egy hivatalos iránya, amelyet megszabott a korszak erkölcsi, esztétikai, kritikai értékrendszere, a szocialista berendezkedés eszmei síkja, úgyhogy ügyesen kellett lavíroznom ahhoz, hogy egyszerre tudjak másoképp írni, ugyanakkor mégis beférni a központilag elfogadott vonalba. Nem akartam sem tiltott, sem pedig túrt író lenni, igenis, támogatott író akartam lenni, mert az írásom számomra a létezését jelentette, életem legfontosabb kelléke volt, mi több, egész sorsomat már viszonylag korán erre a vonalra tettem föl. Hangsúlyozom: szerencsém volt.

Indulásom éveiben még élénken élt hatvannyolc eszmeisége, amolyan reformírónak számítottam, aki hozzátartozik a kor légköréhez.

Margitot akkor ismertem meg, amikor az első kötetemet állítottam össze. Mint mindenki más, én is novellagyűjteménnyel kezdtem. Az Új Dekameron megjelenése után, különösen azt követően, hogy a kritikusok ebből a kötetből elsősorban a Diósy Jóska és az én írásaimat méltatták, szólt Illés Endre, hogy gondolkozhatték egy önálló könyv megjelenésén. Zöld utat kaptam, és ez óriási dolgot jelentett. Mások éveket várnak arra, hogy a Szépirodalmi, vagy a Magvetőnél egyáltalán foglalkozzanak velük, nekem meg az ölembe hull a lehetőség. Azonban azt is be kell vallanom, hazudnék, ha azt mondanám, hogy váratlanul ért. Egyáltalán nem ért váratlanul. Fürödtem a népszerűségben, pályám egyenesen ívelt fölfelé, neves, tapasztalt kollégák biztattak, és álltak mellett.

Akkoriban az egyik kerületi tanács személyzeti osztályán dolgoztam, miután kikerültem az egyetemről, egyik idősebb író ismerősöm felesége protezsált be oda. Könnyű kis munka volt, reggel bementem, délután hazamentem, a köztes idő pedig azzal telt, hogy ültem az asztalomnál néhány akta meg jelenléti ív társaságában, és írtam. Hirtelen temérdek időm lett. Dolgozni, azaz prózát írni a munkahelyemen tudtam, mikor eljöttem onnét délután három felé, előttem állt az egész délután és este. Természetesen még jobban belevetettem magam az irodalom körforgásába. Munka után szerkesztőségekbe mentem, üldögéltem az írók, kritikusok, szerkesztők között, kávéztunk, aztán leugrottunk a sarki presszóba bedobni pár konyakot. Esténként a cimborákkal moziba vagy színházba

jártunk, olykor pedig — és ez is elég gyakori volt — fergeteges házibulikon vettünk részt, fiatal művészek, írók, költők, színészek, rockzenészek társaságában. Ilyenkor másnap reggel be sem mentem a tanácshoz, csak délelőtt telefonáltam be az irodába, és megkértem valamelyik munkatársamat, hogy írja föl a nevemet a jelenléti ívre.

Rengeteg kalandom volt abban az időben. Itt nemcsak a munkahelyi szeretkezésekre gondolok, amelyeket a hosszú combú, miniszoknyás gépirólányokkal a székesen lovagló pőzban, vagy őket az íróasztalon végigfektetve folytattam. Könnyű kis esetek voltak ezek, behozták nekem a kávé, a kiflit a büféből, elég volt pár kedves szó, és már föl is ültek az akták tetejére, hogy félrehúzott bugyiszeccsel, széttárt, nedves combokkal fogadják gyorsan jövő gerjedelmemet. (A büféről jut eszembe, hogy ott sört is lehetett kapni. Bögrében adták, habos tejként kellett kérni, fölülről valóban csak a fehérsége látszott, ha az ember elszívott utána egy cigit, meg sem érezték a leheletén.) Mivel napközben írtam, délután, a városban csatangolva, bőven akadt lehetőségem az ismerkedésre. Ski is használtam ezeket a lehetőségeket. Ismerkedtem mindenütt: a presszóban, ahová közvetlenül a munkaidő után beugrottam meginni egy felest, a villamoson, a buszon, hazafelé menet, a moziban, ahová este mentem, vagy baráti társaságokban, sörözőkben, a haverok lakásán. Pincérlányokat, kalauznőket, szerkesztőségi kisasszonyokat éppúgy az ágyamba fektethettem, mint a korszak ünnepeit énekesnőit, kezdő színésznőket, nagy költők féltve őrzött műzsáit. Nem, nem vágytam tartós kapcsolatra, a hódítási kényszer mindennél, még a szerelem utáni igénynél is erősebb volt bennem, talán ez is az oka, hogy soha nem nősültem meg, és csak most, öszülő halántékkal, amikor szerelmes lettem egy egyetemista lányba, döbbsenem rá, hogy az érzelmek mennyivel többet adhatnak bármely, frissiben megszerzett, harmatos női testnél.

Margitot hetvenkettő júniusában ismertem meg. Motorozni indultunk néhány haverral, a többiek már ismerték ezt a motoros kalandot, nemcsak a nyugati filmekből, hanem személyes élményekből is, és akkor engem is rávettek, menjünk le a hirtelen jött melegben két keréken a Velencei-tóhoz. Nyolt-tíz fős társaság volt, olyanok, mint Diósy Jóska, aztán a fiatalon elhunyt, nagy tehetségű költő, Gát Peti, Horváth Laci, aki akkoriban kez-

Kotsis Nagy Margit: Töredék

dett kritikusként fölőni, és ha jól emlékszem, még egy-két színész, meg talán valaki az Ome-gából. Segédmotorra volt jogosítványom, még a technikumban tettem le, és alighogy elhagytuk Budapestet, a kölcsönrobogó az első kanyarban kiugrott alólam. Szerencsém itt sem hagyott cserben, a csodával határos módon karcoskával megúsztam az esést, a mentő azért, biztos, ami biztos, beszállított a kórházba, ott is tartottak megfigyelés céljából pár napig. Margit a baleseti osztályon dolgozott.

Nem volt szép lány, bár csúnya sem, de igazából semmi különleges nem volt benne. Valószínűleg nem hajtottam volna rá, ha nem unatkozom olyan rettenetesen. Az első két napban még feküdnöm kellett, aztán már sétálhattam, nemcsak a folyosón, hanem a kórház egész épületében, sőt a kertben is. Margit ürítette az ágytálat, hordta az ebédet, beadta a gyógyszereket, cserélte a kötést — szóval, amolyan mindenestől nővérke volt. Csodáltam, hogy a vézna madártestével hogy bírja ezt a rengeteg, cipekedéssel, betegemmelgetéssel járó munkát. S élveztem, hogy tudom őt szórakoztatni, hogy érzékeltetni tudom vele, hogy más vagyok, mint a többi beteg, egész más, mert én Bodrogi Szilárd vagyok, az író, aki első novelláskötetén dolgozik, és aki az összes itt fekvő férfinél sokkal színesebb, sokkal érdekesebb.

Apró élcéldéseim, hosszas történetmondásaim és eszméim részletes kifejtése után egy ügyelet során, a nővérekéjszakai szállásán lett először az enyém. Nem volt ugyan már szűz, ám a férfiakkal való dologban még fölöttébb kevés tapasztalattal bírt. Magam csodálkoztam a legjobban azon, hogy a kórházból való gyors kikerülésem után Margit természetesen igényelte kapcsolatunk folytatását, mi több, elmélyítését. Egy Dunamenti kis faluból Pestre fölkerült lány volt, erkölcsrendszeréből hiányzott a futó viszony fogalma. Zárójelentésem kiadása után három nappal hozzám költözött, az albérlébe. Kezdetben még élveztem is a helyzetet. Igaz, hogy csak egy ápolónő, de akkor is, van egy állandó barátnőm, velem él, folyton mellettem alszik, reggel kávét főz, délután kimos, estére vacsorával vár. Még pár idősebb cimborám sem mondhatta el ezt magáról.

A nyarat együtt töltöttük. Szabadságot vettünk ki, és jártuk az országot. Együtt töltöttünk pár napot valamelyik barátomnál, pályatársamnál, aztán továbbálltunk. Margitnak ez

persze hatalmas élményt jelentett, hiszen a falubéli parasztlegények és az unott arcú fejkendő lánykák helyett igazi művészekkel, a magyar irodalom élvonalával találkozhatott. Még az öreg Déry szigligeti nyaralójába is elvittem. Megmutattam neki mindent, és bemutattam neki mindenkit, akit csak ismertem. Augusztusban járt le a szabadságunk, a novelláim már a gépirónónél voltak, Illés Endre többször is sürgetett, mikor adom le kötetem anyagát, amikor pár nappal azután, hogy újra munkába álltunk, Margit közölte velem, hogy most már egész biztos abban, hogy gyereket vár.

Azonnal az abortuszt javasoltam, sőt, erősködtem, hogy költözzön vissza a nővérszállóba, akkor nagyobb az esélye a bizottság előtt. Margit hallani sem akart erről, azt akarta, hogy vegyem el feleségül, házasságunk össze, éljünk ezután úgy, mint minden normális pár. A gyereknek is ez lesz a legjobb. Örjöntem, amikor ezt így végigmondtam. Az asztalt csapkodtam, könyveket sodortam le a szekrényről, és azt hajtogattam, nem engedhetem meg magamnak, hogy családom legyen. Író vagyok, üvöltöztem, most jelenik meg a novelláskötetem, aztán meg regényt akarok írni. Visító gyerek és szaros pelenkák között pedig nem lehet alkotni. Margit zokogott, hogy azt hitte, számomra ő az első. Ezen még jobban feldühödtem, és közöltem vele, ne áltassa ilyenekkel magát. Örülök, hogy főz rám, mos rám, de nem hagyom, hogy bármiben is korlátozza szabadságomat, írói fejlődésemet.

Másnap reggel visszaköltözött a nővérszállóba. Néhány nappal utána kerestem, de azt mondták, hazament betegszabadságra. Ősszel kezdett el csak újra dolgozni, már ameddig tudott. Többször is föl hívtam, szinte könyörgtem neki, vetesse el azt a gyereket, és folytassuk ott, ahol abbahagytuk. Hallani sem akart róla. Ne dönts el, hogy mit csináljak a gyerekekkel, mondogatta dacosan a telefonba. Személyesen nem volt hajlandó találkozni velem, pedig reménykedtem, élőszóval jobban meg tudom győzni.

Egy márciusi vasárnap este kerestek telefonon az Üllői úti női klinikáról. Egy nő hang közölte, hogy Szegény Margit üzeni, fiút szült, Bence névre fogják keresztelni, és a gyermek anyja nevét viseli majd. Azt is üzentem, nehogy meglátogassam a születésén, és ne is keressem meg. Majd ő értesít, hogy esetleg mikor láthatom a fiamat.

GYÖRGY ATTILA

Az emberi rosszindulatról, valamint a boszorkányok gonoszságáról és az őszinteségről

Nem kell ahhoz a boszorkányok értőjének lenni: minden férfiember, ki nyitott szemmel és elmével élt a nők mellett, tudhatja: mindenkor többre becsülik azokat a gonoszságot, mint a kicsinyes rosszindulatot, s könnyebben nyer megbocsátást náluk a legnagyobb gonoszság, mint akár a legcsekélyebb rosszindulat. Így van ez, természetüktől fogva, minden nők között; a boszorkányok azonban különösképpen közel állnak, és külön vonzódnak a gonoszságra hajló emberekhez. Ennek pedig számos és igen szerteágazó oka van, melyek ismerete nem az emberi elmére szabott, mindazonáltal, úgy az egyházi, mint a világi tudós emberek erre három magyarázatot látnak:

Elsőbben is, a boszorkányok megérzik a gonosz szándékban a hasonlatosságot önmagukkal, mivelhogy alaptermészetük szerint maguk is gonoszságra és erkölcsstelségre termettek.

Másodjára, ez előbbi okából, könnyebben eligazodnak a gonosz szándékon, és jobban uralhatják azt, ahogyan az ember is jobban ismeri saját fegyverét, s lehetőség szerint azzal harcol, minek ismeri erejét.

Harmadjára pedig, s nem utolsósorban, a gonoszságban erő rejtezik, és sötét hatalom, míg a rosszindulat csupán a gyáva emberek fegyvere — márpedig, amint azt korábban megírtuk, nincs a hatalomnál nagyobb delejesség és vonzerő a boszorkányok számára.

Mínthogy azonban a boszorkányok útjai is elrendeltetettek, és Isten, valamint a természet törvényei bölcssek, ezen gonoszságkedvelésnek is megvan a maga gyengesége és haszna az emberek számára. A két ellentétes irányú gonoszság ugyanis felőrli és kioltja egymást, ha kellő heveséggel csap össze, s ahogyan tüzet tűzzel is lehet oltani, nem csupán vízzel, úgy emésztdök el a gonoszság a boszorkányokon. Mert keresik ők, és úgy vonják magukra a gonoszságot, mint magányos fa a mennykővet, s akaratlanul is oltalmat nyújtanak ezzel mások számára.

Annak azonban, hogy a boszorkányok maguk is módfelett kedvelik és művelik a gonoszságot, ugyancsak mélyebb értelme

van. Mindez ugyanis abban gyökerezik, hogy a boszorkányok nagyobb része, kivált Azáel lányai, képtelenek az igazi hazugságra és mindenkor önmagukat nyújtják. Mint a lázadó angyalok leszármazottjai, megvetik és tökéletlennek tartják az embereket, részvét híján pedig a gonoszság ver gyökeret bennük — de ahogyan az angyalok nem hazudhattak a teremtőnek, úgy lányai a földön sem képesek erre. Az emberekkel ellentétben, az angyali származású boszorkányok cselekedeteikkel és szerelmükkel nem hazudhatnak — csak a beszéd az, mely emberi találmanyként módot ad nekik erre, mely vékony és igen átlátszó máz csupán, s ezért is hazudik az erre képes ember cselekedeteivel és magatartásával, sokszor öntudatlanul is. A boszorkányok esetében pedig éppen ez az a belső, hideg őszinteség, mely félrevezeti az ehhez nem szokott embert, ki a maga gondolkodásához híven mögöttes szándékot sejt, s ezen eltévelyedettsége miatt nem ismerheti meg a boszorkányokat.

Az őszinteségnek azonban sokkal fontosabb és hatalmasabb következménye van náluk: mivel bűnük eredendő, és nem szerzett, őszinteségük pedig érinthetetlen, nem ismerik a megbánást, és lelkiismeret sem akadályozza őket terveikben. Gonoszságuk mindenkor egyenes utat követ, és nem riad vissza semmi vakmerőségtől. Ezért vetik meg kiváltképp a rosszindulatot és a sunyi aljasságot, mert az bizonyosan a gyengeség és hazugság jele. Rosszindulatot csak az táplál kebelén, ki egyenes úton célt nem érhet, s kinek sem ereje, sem bátorsága szembe szállni ellenével. A boszorkányok megvetése és utálatja pedig akkora a rosszindulatúság iránt, hogy ha csak mód van rá, kerülnek az ilyen embert, mert nem tarják méltónak gyűlöletükre sem.

Ilyenformán, minthogy csak ritkán keresztezik egymás útjait, rosszindulat és gonoszság egyformán gyarapodhat egymás mellett — holott mindkettő gyűlöletes, utálatos és elpusztítani való. A különbség csak annyi, hogy míg egyik a bölcsesség, másik az értelem romlásából keletkezett; s ahogyan a csalán is megterem a tiszta és nemes földön és ganéjdombon egyaránt, úgy gyökereznek ezek az őszinteségekben és hazugságban.

SERÉNY MÚMIA

FRIED ISTVÁN

A transzközép keresés lírikusai (Fiatal erdélyi költők II)

A Múmiákhoz közel álló és a rovatban is publikáló François Bréda az irodalmi mechanizmus felől mérlegeli a csoport hozadékát. Megállapítja, hogy más értékrendszert hirdetnek, mint elődeik, kedves szerzőik között sorolja föl Rejtőt, Tandorit, Hamvast, Szentkuthyt, Schütz Antalt(!), Gyöngyösit, valószínűleg inkább mint olyanokat, akiknek a hagyományhoz és a kortársakhoz való viszonya, kortársi meghatározhatatlansága (vagy félreismertsége) és a Múmiáké néhány ponton rokonítható. Szerinte: "Egyelőre még nem az igazi értéklétrehozás az igazi és egyetlen cél, hanem csak a külsődleges, intézményi és kultúrtársadalmi elismerés. Bocsánatos bűn: minden ifjú irodalom gyermekbetegsége."

A magam részéről ennél tovább mennék. S nem kizárólag azért, mivel Bréda írása óta (*Helikon* 1994. 16. sz.) jórészt megteremtődtek azok az intézményes föltételek (könyv- és lapkiadás, erdélyi és magyarországi felolvasó- és vitaestek stb.), amelyek segítségével egy új irodalmi és irodalomról való beszéd mód legitimálódhatott, ami esetünkben annyit (is) jelent, hogy elismerések és viták, támadások és megítéltek kísérik a Múmiák pályáját. Bréda "bocsánatos bűn"-ről beszél, jóllehet az irodalmi irányzatok már a XIX. században is valami hasonlóra törekedtek, Mallarmé keddeje, a *Szimbolizmus* című folyóirat továbbá a megannyi önértékelő, majd Rimbaud magánhangzó-sonettjét analízáló íráskor megteremtették a szimbolizmus befogadásának, elismertetésének feltételeit. Hasonló folyamatnak vagyunk tanúi a *Nyugat* kiadásakor, már csak ebből a szempontból is tanulságos lehetne végigolvasni az első évfolyamokat: hány és milyen (polémikus töltésű) programcikk, kritika látott benne napvilágot. Az ifjú költők-írók szándéka, hogy csoportként is, egyénileg is előkészítsék, megvalósítsák belépésüket az irodalmi életbe, valóban természetes, nem gyermekbetegség, még az sem, hogy kiáltványyszerű önmeghatározással körvonalazzák irodalmi (anti-)ideáljait, és programos újszerűségekre transzközépi fejtegetésekkel, játékos és szigorúbb formában maguk hívják föl a figyelmet. Aligha hallgatható el, hogy megjelenésük, hanghordozásuk, a kánon elvető kifejezéseik, illetőleg irodalomelméleti tájékozódásuk sok tekintetben hasonló a szegedi deKON-csoportéhoz, még akkor is, ha ez utóbbi törekvéseiben nem elsősorban a szépirodalmi művek létrehozásának igénye munkál. Bár egyik-másik képviselőjének elméleti dolgozataiban a "vicc", a "gag" lényeges szerephez jut, nem is szólva arról, hogy egyik-másik írás akár esszéparódiának is fölfogható. A deKON-csoport tagjai között sok az angol szakos, talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai egyetemeken meghonosodott, bár jórészt a francia Jacques Derridától ihletett dekonstrukciót választották kiindulópontul elméleti megfontolásaik számára, és főleg a logocentrizmus elvetésében vitézkednek, illetőleg elfogadni látszanak a derridai(?) nézetet a fallogocentrizmusról. Sántha Attila transzközépi fejtegetése és Odorics Ferenc poszt-

magyar "kiáltványa" szintén egybevetendő, kiváltképpen a tudatosan maníros—primitívizáló nyelvhasználatot tekintve, valamint a dekonstrukciótól, főleg magától Derridától messze nem idegen játékoságot szemrevételezve, amely egy látszólag elméletlen elmélet, valójában az anything goes feyerabendi jelszava jegyében kaput tár az elméleti fejtegetésekben a bizarrnak, a groteszknek; elveti a tudományos nyelvhasználat kliséit, olykor magát a tudományos nyelvhasználatot is. Nagyon nehéz meghúzni a határvonalat: valójában meddig terjedhet az interpretáló, a kritikus szabadsága? Elég-e tudományos kritériumnak annyi, hogy a nézet, a fejtegetés önmagában logikus, konzisztens? Mindenesetre Kulcsár Szabó Ernő több ízben leírt kételyei megfontolandók, mint ahogy Odorics Ferenc válasza, főleg ami a hagyománytagadás vádját illeti, szintén megfontolást érdemel. A transzközéphez tartozó csoport egyelőre verseiben, novelláiban eredményesebben körvonalazta a maga álláspontját, mint "elméleti" írásaiban. S az a tény, hogy Orbán János Dénes meg Sántha Attila Rejtő Jenőt választotta követhető mintául a nyelvi megalkotottság tekintetében, figuráit meg hősül, Fekete Vincénél meg Orbán János Dénesnél villoníadák mögül Faludy György parafrázisai bukkannak elő, továbbá a magyar- és a világirodalomba tett kalandozásaikban magukkal vitték a paródia, a travesztia, a pastiche fegyvereit (mindhárman), a transzközép "nyelvelmélet"-re is következtetni enged. A rejtős szójátékok (nem mindenütt egyforma erővel) nyelvjátékká alakulnak: ugyanis szerzőink nem elégednek meg különösen nyelvi elemek kontaminációjával, és továbblépnek Rejtőtől a különféle szociolektusok párosítása terén: a kanonizált irodalmi művek, fordulatok szembesülnek a bennük eddig föltáratlanul

hagyott lehetőséggel, ezzel megszüntetik az emlékezetekben, tankönyvekben, az irodalomtörténetben, kiadásokban rögződött szöveg véglegesnek deklarált státusát, s az állandóan transzformálódó szöveg mellett voksolnak. Természetesen nem előzmény nélkül. Petri György *Nem baj, elvtárs, szabadok vagyunk* József Attila versét "dekonstruálja", és egyben a sokat idézett, ezáltal akulturális nyelv- és vershasználat részévé lett (tett!) mondatokat deszakralizálja, közönyösen köznapit, személyességében is közhelyes sorokká írja át, ráadásul megtöri a versbeszéd folyamatosságát, és e töredezettséggel a helyzet kettősségét érzékelteti, az ünnepies versre várakozást és a létrejövő költőietlenséget:

"Mégse bízom, és könnyezve se intlek.
Szép jövőnk! Tudod mit?
Legyél ily sivár! (...)
Fel kéne.
A kávét? Odateszed?
Kelni? Szabadulni? Már?"

A "pesties" szleng beiktatása, az idézet végén az időhatározószó függetlenedése és így státusának megváltozása egy oldottabb, depoétizáltabb versbeszéd felé irányít, miközben a József Attila-töredékek a költészetben belül tartják Petri versbeszédét. Fekete Vince is elvégzi néhány versében a költőietlenítést, a mondatok felbontását, nála az írásjelekkel kialakított mondathatárok nem feltétlenül értelmi határok is. S bár költőnk nem szegül szembe egy kanonizált szöveggel, idézendő versünkben Petrit citálja, idézőjelek között, és hogy ne legyen semmi kétség, meg is nevezi lábjegyzetben idézete forrását. Fekete Vince *Szükség* című verse a személyes szférában marad, ám dikciója meg a citátum bevonja az irodalmat is ebbe a szférába anélkül, hogy az irodalomnak kiüntetett státusa lenne ebben a civil világban:

"Azt hittem, hogy elment. Volna
a moziba. De nem. Denem.
Rosszul hittem. El. Magamtól
pedig eszembe sincs.
Odamenni. Ezirányban nem
kell kételkednem. Sokat. (...)"

Orbán János Dénes *Judit* című verse két költőt szembesít egymással, maga kaján narrátorként és rezonorként figyel: miként olta ki egymást a XX. századi magyar irodalomnak két, talán legtöbbet idézett verssora. Hogy a narrátor-rezonőr erdélyi, az még külön érdekes lehet.

"A rakodópart
alsó kővén ültem, onnan néztem
kiegött szemmel: hogyan merül el
drága teste. (Akkor jöttem rá, hogy
Dunának, Oltnak egy a hangja
— hogyha alulról hallgatod.)"

Mindez visszavezet Rejtőhöz (őmiatta lett *Előretolt helyőrség* a folyóirat címe), Sántha Attilánál még Münchhausen báróhoz is (aki szerinte "nem hazudik, mert nem várja el, hogy mindent el is higgyünk neki. Viszont ezáltal bevon a meséjébe, mely nem csak szellemi játék, hanem maga az élet."), Fekete Vince ezért szól "villongva", ekképpen köszöntvén olvasóit(?), önmagát(?), a magyar irodalmat(?): "Veni Vidi Vince!" Rejtő irodalomtörténeti besorolása(?) kétes. Még akik szívesen olvassák groteszkbe hajló történeteit, azok sem nyilatkoznak helyéről,

írásainak hova sorolhatóságáról, egyáltalában: sokat utánozott nyelvi humoráról. Ugyanis a Rejtő leírta szituációk a nyelvi humorra, nem egyszer a kabarék poénjaiban is fontos szerephez jutó kétértelműségek, félreértések kiaknázására építenek. Ne felejtjük, Rejtő foglalkoztatott kabarészerző volt, aki az anyagi bizonytalanságát leplezni akaró, a lehetetlen helyzetekben is kispolgári mentalitása szerint cselekvő réteg (nyelvi) védekező gesztusait stilizálta át légióstörténetekké, amelyek egyben a pesti polgár légiósképzéseihez szelődtek a kalandregények paródiáját. Ez a parodisztikus jelleg nemcsak a külsőségek kulissza voltára irányul, hanem a tárgyi világ (belső) ellentmondásaira is: a légiósregényekben nélkülözhetetlen egzotikum valójában a pesti polgár tudatán átszűrve jelenik meg, a kalandos, a "romantikus" degradálódik a nyelvhasználat abszurditása révén. Nem is olyan nagyon távolról idehal-

adják. Ez feltehetőleg szerzőink magán mitológiájának egyik lényeges összetevője. A *Serény Múmia* rovat fedezte föl Reinhold Alfrédot (*Helikon* 1993. 24. sz.), akinek "első és utolsó kötete" Budapesten jelent meg 1932-ben, s aki "csak lírá"-t akart írni, "elmúlt korok, eljövendő korok művésze": a jelen valósága, az életéért harcos ember igazsága hiányzik belőle. A kötetben prózavers, szabadvers váltogatja egymást, kulturális emlékek (Debussy, Bach) a századfordulón divatba jött mesékkel (melyek mindenekelőtt hangulatilag, tárgyi anyagukat tekintve mesék) együtt szerepelnek a kötetben. Az expresszionista és a klasszikus modernség elemeit vegyítő líra hamar elakadt, Reinhold Angliába távozott, tevékenységéről az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* tájékoztat. Sántha Attila "legnagyobb magyar költőink egyike"-nek nevezi Reinhold Alfrédot, Nagy, fekete virág a télben címmel megalkotja "utolsó

A szétzúzás és konstruálás nem dialektikus viszonyba kerül, hanem az előd poéta által felkínált, de eleddig még ki nem használt lehetőség végiggondolása történik. Ez egyben kritika is, olyan értelemben, hogy egy még meg nem írt irodalomtörténet (vagy verstörténet) sejlik föl. Előbb Fekete Vince *Szerelem* című versével példázom, hogy az előd poétára utalás miként válhat a groteszk eszközévé: olyaténképpen, hogy a filozofikus előszöveg többes száma az intimitásról árulkodó egyes számba, a jelen idő múlt időbe helyeződik át, írásból írás-vágy lesz (már a cím intencionálja), az előszöveg egyetemes horizontja nyelvi játék perspektívájára szűkül:

"Három konyak, s két üveg
vörösbort után
verset írtunk.
Ő fogta
ceruzám."

Orbán János Dénes "lapszélversei"-ben Berzsenyitől József Attiláig terjedően gondolja újra a magyar irodalmat, rövidebb-valamivel hosszabb versekben kiragadva egy-egy túlon túl ismert motívumot, nem kanonizációs, hanem saját költészetet teremtő gesztussal írja szét előszövegeit, próbálja ki a maga változatát:

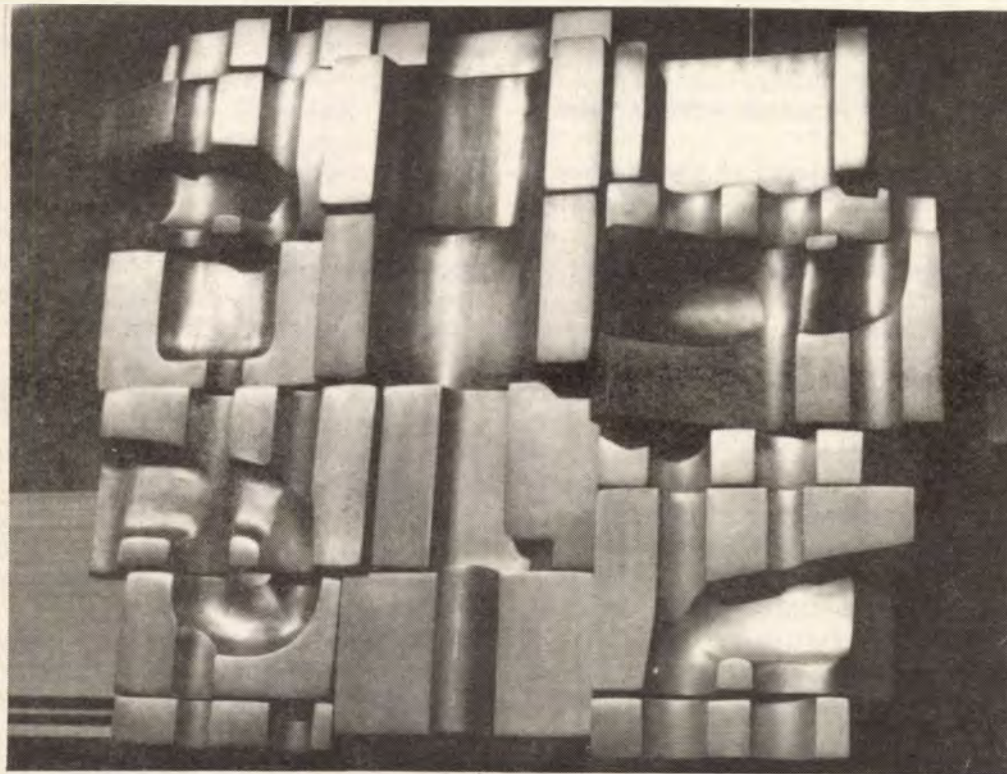
Hogy elmerüljek festett ég vizében
A létra alján állok sanda lesben,
várom az intést, mely célhoz vezet.
A hazug álmok fanyar jegyzedője
megvizsgálja s eltépi lelkemet.

Sántha Attila Morgensternnel játszik verset. A *hal éji dala* amúgy is a német nyelvű nonszensz líra reprezentánsa, az eredeti, a Goethe-vers utolsó mondata után kezd a maga változatát, a Ruhest du auchot követő kozmikus csendet váltja át a költészet néma hangzóira, a versláb-jelölésre. Sántha Attila úgy formál Morgenstern leleményéből (anti)politikai "verset", hogy a közeli múlt nemirodalmi emlékezetével hozza kapcsolatba, már címadásával: *Ellenzéki éji éneke*. Az ábra azonos, azonban zárójelbe tett három pontok lehettek a verslábak helyett — meg egy láb-jegyzet, amely a zárójelke magyarozatát is megadja: "Megj.: Nyilvánvaló, hogy a költő részesedni akar Morgenstern dicsőségéből, éppen ezért azt sem hallgathatja el, hogy ez a legbürtönmélyebb magyar költemény." (A "legbürtönmélyebb" mint esztétikai minősítés irigységet ébreszthetne a budapesti kávéházi asztalok mellett, ha még volnának olyanok.)

Az azonban méltánytalanság volna részemről, ha a három ifjú poétáról azt a látszatot kelteném, hogy mintegy vulgárisabb változatát adják Kovács András Ferenc művesen kidolgozott világírájának. Mint útjukat egyengető, saját ösvényüket kereső poéták ők sem állhatnak ellen a magyar (és nemcsak a magyar) irodalomra jellemző költészetteremtő módszernek, idegen tájakról, más költői világokból anyagot gyűjtve teremtenek reflexív lírát, sokarcúságukat utalásrendszer révén mutatják meg, miközben még a művészetet is köznapisággal, provokatíván obszcén fordulatokkal egyensúlyozzák. Mindazonáltal csoportos jelentkezésük sem akadályozza a saját, egyedi hangú-hangulatú líráért folytatott küzdelemnek. Így mindenképpen célszerű lehet, ha külön-külön is szövegezzük őket.

(folytatjuk)

Kazinczy Gábor: Profán oltár

latszik Karinthy Frigyes humoreszkjeinek hangja, szójátékainak és travesztiáinak nyelvi megalkotottsága (A *Csömöri úttól a Filatori gátig* Verne-travesztiájára külön felhívom a figyelmet). S mert emlegetett szerzőink hangsúlyozottan nem irodalmi paródiát írnak, a magyar- és a világirodalom jeleseitől frázisokat vesznek át, nem módszerrel; kifejezéseket, nem pedig hanghordozást, a többnyire fentebb stílusban elcsengett versrészeket megváltozott tárgyi világgal, jelenkori rekvizitumokkal, lassabb stílusban elbeszél, odavetett szöveggel konfrontálódnak (illetőleg kényszerülnek arra, hogy konfrontálódjanak): ekképpen egyesélyes dialógus jön létre. Klasszikusaink egy tőlük idegennek látszó költői világhoz kénytelenek alkalmazkodni. Nem egyszer az obszcenitásba játszatja át a költő az eredeti helyén emelkedett fordulatot, más alkalmakkal az anakronizmus fosztja meg irodalomtörténeti "patinát"-jától az új szöveggörnyezetbe jutott versrészt, megeshet, hogy a játszi utalás révén kerül travesztáló és travesztált azonos szintre. A Sántha Attila igényelte bizzar világ egyben (szándéka-intenciója szerint) mítikus, több ízben hagyományteremtő. Még akkor is, ha a hagyományteremtés "hagyományos" módjának szatirikus leképződését

versé"-t, a századelőn divatos meseszimbolista rekvizitumokra játszva rá, szokásától eltérően nem ironizáló, visszavetelt reprezentáló poénig futtatva a verset, hanem összegező jellegű, crescendós zárlattal. Ez a fajta hagyományteremtés vagy ellenhagyomány-építés akár Roland Barthes egy aperçu-jét is földézhethetné: "írni — ez bizonyos szempontból annyit tesz, mint szétzúzni és újraalkotni a világot." Az 1966-os *Kritika és igazság* pedig azt a típusú olvasást mérlegeli, amely szerint Múmiáink tallóznak az irodalom elérhető szövegei között. Ez lényegében különbözik az irodalomtörténeti (nagyképpben: irodalomtudományos) olvasástól, amely rubrikákba illeszt, hierarchizál, kanonizál. Viszont hozzásegíti ifjú (végzettségük szerint) bölcsészeinket ahhoz, hogy alakuló költői világukhoz anyagokra találjanak, amely az ő újrendezésükre (is) vár.

"Áttérni az olvasásról a kritikára annyit, mint vágyat cserélni; nem a műre, hanem saját nyelvünkre vágni. De ez azt is jelenti, hogy a művet az írás vágyára vezettük vissza. A beszéd így forog a könyv körül: minden irodalom az egyik vágytól halad a másikig."

Minden bizonnyal nem lenne Barthes ellenére az alábbi bemutatandó néhány idézet.

LÁSZLÓFFY CSABA

Újabbkori fondorlatok — XV.

A Kommünt túlélő metafora

Életben maradtam. Menthetetlenül. Ha igaz, hogy a sebet ejtő és gyógyító kéz — ugyanaz (Hegel), úgy hát nincs is halál. Az egész csak kitalálás. Úgy jártam, mint azok a staniclik, amelyeket a romantikát ostromozó Proudhon Munkáiból csinálnak: ha nem pukkasztják ki, hanem félreteszik, még sokat lehet őket használni.

Már akkor meglátogatott a kegyetlen remény, hogy ezután sikerülni fog kijátszani a kiszámított borzalmakat, amikor (valami járványra gyanakodtak?) felvittek az északi temetőbe, és nagy sietséggel elhantoltak. Gondoltam: na, én a Montmartre-on itthon vagyok! ...Néhány hét múlva egy másik parcellát szántak nekem. Sötét maszlag volt az egész — nem annyira nekem, mint azok számára, akik nem érkeztek rá elkészönni tőlem... Kíváncsi vagyok, meddig fognak emlegetni még; vagy pókhálós homályba hajítják könyvem — *Maldoror énekeit* —, mint avított csebecbecét?

Helyénvaló a kételkedés, hogy tulajdonképpen mi történt velem? A temetkezési iratom után a hamvaimnak is nyoma veszett. A hagymázos megoldást — mint fantáziám termékét — már ismeritek. ("A szemed nem a tiéd... honnan szerezted?" "Egyszer egy szőke nő haladt el előttem: neki volt ilyen..." — és így tovább!) Mielőtt újra felhorkanna bennem a szörny, vagy megrészegülnétek egy zengzetes semmiségtől (például Verlaine verseitől), elmondok inkább egy abszurd, de ésszerű csodát.

Nem lesznek ravaszul megidézett hallucinációk; már rég unom az elvakart képzelgéseket a poloska-testű, mardosó homályban. Különösen, amióta, mint mutványos bódékban a kivágott ördögök, úgy nyüzsgönek körülöttetek az egyszemélyes patológikus, öngerjesztő "automáták". Marad a perverz mocsok. (Kaméliás combok között is hasztalan illatosítod a fekélyt!) Marad a rombolás, a feje tetejére állított világ.

A zúzott fej.* (Nem az enyém.)

Ne cibáld rajta a kötést.

Már mint — a hírhedt kalandor nevét kölcsön vevő — Lautréamaont, de később is (midőn sose látott szalonokban mohón kortyolták rémlátomásaimat, mint rontó bájítalt), mindig féltem, hogy elszántságom egyszer áldozatul esik az öregkor rohamának. "Jövel hát, végzetes nap!" — nem a halálé, csak a szökése — biztattam magam. Tudtam előre: nem fogom visszautasítani a váratlanul kedvező, egyedülálló lehetőséget.

Ha igaz lett volna a hír, hogy a zsaruk

mérgeztek meg (szemmiképpen sem a barrikádokon hadakozó s handabandázó népfiai — egy *ducasse* még a csőcselék szemében sem lehet provokátor!), szóval, ha izgágaságom, szószátyárkodásom miatt harapok fűbe, akkor talán egy vad ordítással vettem volna búcsút Párizstól. De kérdés, hányan hallották volna meg ebben az égzengető zúrzavarban?! Előbb a Második Császárság vége: III. Napóleon tönkrevert hadai; majd a porosz csizmák parádéja a körúton. Az ijedelem első mórja után szónoklatok a felvirágzott szobortalapzatokon. Ünneplés. A templomban vészharangzengés: "Köztársaság vagy halál!"... Árulás, megtorlások. Füttykösök, kardok, kötél! Ki vagy? Nemesúr, sorhajóhadnagy, tábornok-ribanc, néptribün, besúgó, kém? Vagy csak egyszerű nemzetőr? — mindegy. Elég, ha akad a közelben egy fokhagymától, vörös bortól bűzlő, ocsmány nember vagy csak egy unatkozó bariton, aki elkiáltja magát: "Üssétek agyon! Fojtsátok vízbe! Kötélre vele!..."

Az éhező, didergő népség könnyen nézi ólálkodó martalócnak a tarisznyás vándort — miközben a francia és a porosz előőrsek találkozóhelye zavartalan csempészparadicsom.

Hotelszobámból eladtam a zongorát. Előbb vadgesztenyehullásban, aztán rothadt halfejek közt lépegetve keltem útra. Az volt az utolsó derűs, lótrágya- és porzagú vasárnap. Felkorbácsolt hangulatban nyüzsgött a tömeg a máskor oly kedves bulvárokon. A díszlépcsőkön, az Operatéren csereberélők; egy svájci óráért egy döglött hollót vehetsz, egy pár csizmaért valamivel többet: három ujnyi szallonnát. Amennyivel kevesebb a szózott hering, annnyival több a halott.

Dögrováson vagy te is. Mindegy, idegláz vagy járvány. Sohasem ér már véget ez az éjszaka. Kivágódik az ajtó, a szélroham a petróleumlámpát is kioltja.

Ha legalább férfi lennél, nem afféle aszott csecsemő... Csak gondolatom köldökzsinórja köt a világhoz. Csak nehogy a képzeletem is kilobbanjon. Akkora a sötétség.

A láz csupán elvagyódás, sletség, hogy megszabaduljak ettől a hitvány testtől, ettől az akaratos fejtől. Erő helyett csak görcs. És többé *semmi súly, semmi átható tér...*

Már a céltudatos tetteket sem éreztem ingem gyűrődéseiben; előző este még a tűzbe hajítva pattogtak nagy élvezetemre... Lenn voltam a padmalyban, a víz-üregben (századok vájták!); mintha Rimbaud mulya kis sellői (a borsóágyásokban bújkáló fény?) csiklandozták volna még lágyékomat. De aztán tiszta logikával átitattak a lassú, sáfrányszínű vizek.

Mikor még dicsőségre áhítózó fiatal-emberként íróasztala fölé görnyedve, poros kéziratoktól elnehezült fejjel, ilyesmivel ingerelte olvasóját: "Próbáld meg, ha nem is keserűen, de az irántam érzett undorod kimutatásának a megbo-csáthatatlan hibája nélkül végighallgatni egy olyan férfinak a vallomását, aki cápa alakban fél évszázadot töltött az Afrika partjainál végighaladó mélyáramlatok-ban..."

Fokozatos lelki sorvadás eredménye lett volna, hogy megutálta a szárazföld lakóit, kik bár embertársainak neveztetek, a legkevésbé voltak emberséges társai? Az egyik kezével úszott, a másikkal törölgette a szemét, mely vérekes volt még a szorongástól, hogy túlságosan elrugaskodott a létezés partjaitól.

A bekerített főváros omladozó erődbástyájáról galambturbékolású, előkelő hölgyek aggodalma követte színházi kukkerekén keresztül. Vagy ez is csak látomás?

[illegible]

Muhi Sándor: Séta az új negyed szélén

[illegible]

Valami kérlelhetetlenebbül üldöz, mint a lelkiismeret. Most már azt is meg akarom fejteni, aminek örökre lezárult szemeim voltak a tanúi. Számomra a művészet, a megismerés, a forma kezelésének módja volt csak — nem életmód.

Akkor döbbszentem rá igazán, hogy mi az életöszön, amikor — mint élve feltrancsirozott, dögledező lóláb — ki sem szállt még belőlem a pára. A "Próbagödör" már készen állott — s én szürke esőben szürke ég alatt, szürke rongyokba csavarva, elhagytam a tompult érzékű sokaságot, kinek eledele egyre inkább egér lesz, s a fagyban földre pottyant madár. De hát az éhségérzet a legtürelmetlenebb "ihlet": nem is hívod, s mint tolakodó háziasszony mégis belép a testedbe, s azon keresztül az agyadba is.

A kávéház zárva, a Sorbonne kihalt. Az állomás váróterme is karantén. Átvágok a fölzótt kerteken, a réten. Szakad az eső, csurom víz vagyok. Kutyaugatást hallok. Egy parasztszekér; dőcögve rázkódik az örök gyökereken, köveken. Elhagyom. Továbbtartok, nem érzek fájást, kimerültséget. Láz, szomjúság, éhség, álmatlanság sem gyötör. A düh, a legtartósabb emberi érzés sem kínoz (eddig az tartotta bennem a lelket); rémképek és álom helyett csak dantei valóság. A város gettói a nyomorúság békétlen bugyrai. Bigottságtól bugyborékoló csatornák. Buja testek és álomzúta homlokok. A legelemibb ösztönök, a legdurvább állagság (ön)kiszolgáltatottjai. Vérbeborult szemű, szálnalmas emberszabású lények. Ez már túltesz a fantázia túltengésén, a kedély hullámmzásain. A romantika romlottsága sosem volt ilyen rideg és logikus. Ilyen fanatikus, kiszámított. Harsány diadalt ült a közösködés, az egyakol-tudat. (Szinte felüdlésszámba megy, ha netán kölcsönveszik a nadrágodat s a menyasszonyodat — még hogyha nem is vérbeli amazon.) A porosz hadigépezet messzehordó ágyúi nem csupán veszélyt jelentenek, de alig eltitkolható ürügyet is a bosszúállásra, a torz kielégülésre. Egyénenként mindez idegrendszeri fogyatékoságnak minősülne; így, össznemzeti méretekben gyógyíthatatlan morális zuhanás. Nem elég a feldúlt, kifosztott ország — a rombolási vágy belülről is! Széthulló családi hagyományok, a tisztességérzés szétzüllése. Hóstettek lobogójának rúdjaival lesújtó szadizmus. Az emberi lény szörnyeteggé válása. Önkéntes spiclik, terroristák, vérengző fenevadak, kétbalkezes hóhérok, beteg lelkű parancsnokok.

Sokkal kevesebb elég volt eddig ahhoz, hogy úgy bolyongjon, akár egy tébolyult, a külvárosi putrik közt, térdig sárban, a fegyveres örök gyanakvó tekintetétől megcélozva. A folyópartra érve megbújt a víz fölé hajló faóriások törzséhez tapadva, vagy leroskadt, térdét karjával átölelve, térdkalácsai közé szorítva fejét. Akár azok a szerencsétlenek, akik a híd alatt töltik az éjszakát. A csípős szélben, ha vállához ért egy faág, rekedten fölkiáltott, majd fölegyenesedve az őszi sötétség nyálkás ölébe vetette magát.

Most azonban hidegen, szenvtelenül száll alá a kiszámíthatatlan vonzású mélybe — nem törődve azzal, hogy a föld vagy egy ábráscset gyomráig hatol. Immár nem erőltén sóhajjal, tehetetlenül, mint az elmeháborodott rohamukban árkon-bokron át futók. Már tudta: a szellemi erő nem vész el, visszatér vele mindörökké. Különben a környezethez való alkalmazkodás a pusztulását okozta volna. A kegyetlen gyilkosoknál, meg a gyáváknál, árulóknál egyaránt tapasztalni lehetett a sérülést.

Ki vagyok én? Egy kupacnyi végtag és szerve a durva pokróc alatt? A "megbol-dogult"-tá nyilvánított Isidore Ducasse?

Metafora lettem annak, aki lát. Fel nem robbant ágyúgolyó!

Különbben előbb-utóbb maga alá gyűrne a korlátlanul folytatódó pusztítás, még akkor is, ha igaz lenne a fiziológusok ama fölfedezése, miszerint idővel még az eltávolított agyvelő is újra kifejlődhet bizonyos állatoknál.

Eszembe jut minden: a montevideói árvaság, az ostromokkal, diktátori sortűz-
ekkel s légiókkal riadóztató gyermekkor,
a szorongó készülődés s a lángolás éve.
Voltak még hasonló korszakok, midőn a
szellemi erőfeszítést háttérbe szorította a
lelki ziláltsággal járó világfelfordulás.
Ezek szerint tudatalattimban már megél-
tem a mai napot; s a holnapot is, a sokarcu
jövőt?! A legromlottabb emberi tulajdon-
ságok szövődményeit — mint rákos sejt-
burjánzást. A természet bősege, az
évszázados egyensúly: minden a visszájá-
ra fordítva. Mégsem érzek zaklatottságot,
elégedetlenséget. Most már senki sem
mondhatja rám, hogy: *Ő a gyújtogató ark-
angyal!*

"Döglött álmok", adieu! Többé nem kell túlzásokba bocsátkoznom. A féktelenség védőarc volt eddig is. De végre kinevelhetem a kétségbeesést. Az esztelenül feszülő idegeket, az izmokkal kérkedő, szánsalmas, recsegő-ropogó gépezetet.

Az égbolt csillogó, kemény tükör. Hatalmasabb, mint valaha. Hány év telhetett el a város zaklatott, éhkopp-éjszakái óta? Minden eszményből hivatal lesz egyszer úgys.*** Lemegyek a zöld "elixírt" inni a néptelen bárba. Verlaine, az abszint-király sehol. Egy luxuskurvával találkozom csak (szaglászó fitos orr, cinkos szembogár, pazar csípő — de bennem már semmi kény) hallgatom a zenekar játékát. Habozás és lelkifurdalás nélkül belebújok egy kölcsönszmingba (a zsebében kölcsönvehető bankjegyek meg egy pisztoly).

A pisztolyt elhajítom, majd részegnek tettetem magam, és elalszom. Átalszom az éjszakát, a XIX. századot. Még az ezredfordulót is. Hogy senkivel ne legyek cinkos — halálom után se.

Ezüsttálcán a borra való.

1996. V. 20.

*Walt Whitman:

** Beckett:

***Kertész Imre

Fekete Miklós grafikája

LENDVAY ÉVA

Üzenet Székely Jánosnak^{*}
síron innen síron túlra

Még innen írok neked, Jánosom,
S hogy n é k e d, nem csupán a ritmikiért.
És folytatnék v e l e d szelíd vitát,
Bár sajnos nem kaphatok replikát,
Könyörtelent, miként v a l a szokásod.

*Mondod, hogy átkunk s áldásunk a nyelv,
És tudatunk a Kozmosz rákfénéje;
Ha tudnád, mennyire van igazad!
De az ember mint emlőre tapad
Tudatára, gyötrelmes istenére.*

Hisz' tudat nélkül nincsen is halál,
 Ám halál nélkül mihez kezdenénk
 A végtelenbe nyúló önmagunkkal?
 Unalmas lenne ez minden bizonnyal.
 Gusztustalan, mint szennyves alszakai...

Ezért hát van és kell a ráció,
A jó öreg karteziánus ész
S a vele járó összes firlefranc:
Rím, versláb, forma — intonáció.

Azt monddod-frod, hogy meghalt a vers.
Az monddod — és most szabadon idézlek —:
"A költő s olvasója kísérteties
Anakronizmus: hazajáró lélek."

Hát ez így azért sehogy sem igaz,
A poézis még dönthetetlen végvár,
Az ész országa. Ott uralkodik
Arany király és Vörösmarty császár.

Látod, nyelvünk, e barbár és magyar,
Suttyomban, orvul cifrán jambikus.
A diszk-dzsoké jambusban csukladoz,
Bár azt hisz, hogy inglisül hadar.

És a kukába dobjuk Derridát,
Hiába falták ködfalatozók —
Hadd ordítozzanak serény íá-t
A hóhányók s a kalefaktorok.

László Noémi új szonettet ír
S immár rühelli ő a posztmodernet —
(Hebefréniát, impotenciát
Zúrvavarral leplező impotensek.)

És KAF is lassan visszaoldalog,
Kullogva és behúzott farokkal
A lexikumhoz. No meg Tandori
S a többi jó vitézek, sebbel-lobbal.

(És rímelőn csattognak hátukon
A józan ész ostromcsapásai.)

Egyet se búsulj hát, jó Jánosom!
Tartjuk a frontot páran mindhalálíg.
A vers él. Látod? Versben üdvözöllek
A mielőbbi "viszontlátomásig".

*"Az öreg hölgy látogatása
a posztmodernbe" című ciklusból.*

BUSTYA ENDRE

ERDÉLY HÉT KÁLVINISTA KOLLÉGIUMA

4. A Marosvásárhelyi Református Kollégium

I.
 Álmodunk mi hihetlent,
 El se merjük mondani.
 A holt szeme félig nyitva;
 Hátha meg nem volna halva,
 S lehetne még valami...

 Szempillánk is csuklik immár...
 S ha az álom elnyomott,
 S mi is alszunk, boldog Isten!
 Akkor aztán késő minden —
 Mozdulhat a tetszhalott!...
 (Vajda János: A virrasztók)

Eleve megkövetem az olvasót, ha a Marosvásárhelyi Református Kollégiumról írva nem sikerül eleget tennem a legfontosabb tudományos követelménynek: nem fogok tudni személytelen tárgylagossággal szólni. Akárha édesanyám feküdne előtttem lecsukott szemekkel, mozdulatlanul, üvegkoporsóba zárva, én örökösen várnám, hogy egyszer csak fölnyitja szemét, megmoccan, s kiderül, hogy csupán tetszhalott volt, nem pedig visszavonhatatlan végérvénységgel halt meg. Így látom lelki szemeimmel szüntelenül lankadatlan szeretettel szeretett Alma Materemet. Hittel hiszem és vallom, hogy az életben egyetlenegy realitás létezik: a csoda. És ennek a csodának be kell egyszer következnie: az etnikai koedukációval megcsúfolt Bolyai Líceum csupán tetszhalott, s egyszer majd ismét élő-eleven valósággá válik a Marosvásárhelyi Református Kollégium. Elfogultságomnak nem az a kiváltó oka, hogy nyolc gimnáziumi évem ünnepélyes tanérvázárójának valamennyi igazgatói beszámolóbeszédében elhangzott ez a mondat: "Az iskola legjobb tanulójának címét az ... osztályos Bustya Endre nyerte el." Tekintve, hogy a négy elemi

osztályt is a Kollégium elemi tagozatán végeztem, tizenkét esztendővel töltöttem a Bolyai, Gecse Dániel, Kazinczy (Ebhát) és Eötvös (Sáros) utca övezte falak között. Ám kollégista elkötelezettségem nem 1934. szeptember 15-től datálódik, amikor is nagyapám kézen fogva felkísért a Kollégium udvaráig, amelynek az elemi osztályok előtti szögletében négy csoportban gyülekeztek a négy osztály ifjoncai, s miután megtudakolta, melyik csoport az első elemistaké, odavezetett a velem egyívású, tétován toporgók csoportjához, magamra hagyott leendő osztálytársaimmal, s én is bekapcsolódhattam a tétova és megilletődött toporgásba, mígnem S.ekeres Katinka néni be nem terelt leendő osztálytermünkbe, ahol csetlőbötölön valamennyiünknek sikerült végre nagy tétován elhelyezkednünk találomra valamelyik padosorban. A névsorolvasásnál remegő térdekkel, felállva mutattuk meg magunkat: huszonegyen voltunk elsősök, s ebből a huszonegyből — tizenkét esztendővel később — 1946-ban hatan értünk el együtt a maturáig (ami — ha tekintetbe vesszük, hogy 1934-1946 között kétszer is átvégelt fejként fölött a történelem — így utólag visszagondolva nem is olyan lebecsülendő arány: 26 százalék! — az meg külön ajándéka a sorsnak, hogy — átélve bár a hetvenedik év küszöbét — valamennyien életben is vagyunk még). "Kollégista" köztudósem — mint már utaltam rá — nem 1934 szeptemberétől datálódik. Gyökerei addig nyúlnak vissza, ahol kora gyermekésem nyiladozó tudatra eszmélődése kezdődött. Volt-kollégista édesa-

pám meg négy nagybátyám "altató meséi"-nek szereplői nem tündérek és boszorkák, nem törpék és óriások, nem hétfejű sárkányok vagy erdei manók voltak, hanem — "A Kollégium". Ők oltották belém azt a mohó türelmetlenséget, amellyel hétévesse cseperedésemet vártam, s bár a kollégium kapujának küszöbét mindaddig csak az évenként megtartott nyilvános "tornavizsgák" alkalmával léptem át, s akkor is csak az udvaráig jutottam el, ahol a tornavizsgák lezajlottak, apám és nagybátyáim elbeszéléseiből megismertem az épület belsejének minden szögletét, a tanárok nevét — sőt "gúnynevét" is —, szokásaikat-rigolyáikat, jó és kevésbé előnyös tulajdonságaikat, az összes diákcsinnyeket, a tanórák lefolyását, a kollégiumi szokásokat, tehát az egész kollégiumi életformát.

Készen kialakult volt már bennem addigra valami kollégium-mitológia, amikor végre beülhettem a Marosvásárhelyi Református Kollégium elemi tagozata első osztályának padjába.

Több helyütt és több alkalommal idéztem — s ha Isten éltet, fogom még idézni — az első párizsi útja előtt még Zilahra látogató Adynak a *Szilágy* 1903. november 26-i számában megjelent — *Itthon vagyok* című — cikkének sorait: "Itthon vagyok... [...] Azokhoz a falakhoz jussom van. Azok a falak az én lelkem egyik része. A nagyobbik része. Hiába is akarnék szabadulni. Az én lelkemet itt formálták [...]. Aki vagyok, az négy zilhai esztendő által vagyok... Sehol másutt, csak itt. [...] Ontalajunkból kiszakítani magunkat nem lehet. Néha siralmas ez a nagy kényszerűség. De törvény. Szent és hatalmas tö-

vény... [...] A régi ellágyulások elmúltak már tőlem. Vallom és hirdetem, hogy nincs értékesebb, hatalmasabb és szebb, mint az élet. Mindig szép és mindenütt. Fetrengett a lelkem sokszor porban is, sárban is. De mindig új és új magasságai jöttek az életnek. Az élet szent, szép, hatalmas és értékes valami. A sárban is szép, a szűz havasi tetőn is. Mert mélység és magasság az élet. Nem siratok a múltamban semmit. [...] Nagy gyönyörűségekkel s borzasztó kétségektől felváltva vonaglott a lelkem. Élttem... És nincs más igazság, mint az élet. Itthon vagyok... El kell ezt mondanom a régi falak [...] előtt [...]. Visszahoztam íme lelkemet oda, honnan kaptam. [...] Hiszen itt készült el, itt determinálódott nagy részében az életem. [...] Minden bölcs és törvényszerű az életben."

Ady négy esztendővel töltött a zilahi kollégium falai között, én tizenkettőt a marosvásárhelyi kollégiumban. Érzem tehát — áldva avagy átkozva — azt az önkarakteromat legyűrő, rajta fölülkerekedő, determináló erőt, amelyet itt kaptam, s amellyel utamra bocsátott a Marosvásárhelyi Református Kollégium. A kollégium belső világa zárt világ volt. Zárt, de nem elzárkózott, nem önmagába zárkozó univerzum. Mindenesetre: egy külön világ, egy önálló világ. Az önállóság, a legtökéletesebb autonómia testet öltött, valóságos világa. Az állandóság, a hagyományokat tisztelő, megtartó és továbbvivő világa, amely azonban nem a haladásra képtelen maradiságban, hanem az idővel való szigorú lépéstartás követelményének megvalósításában nyilvánult meg. E hagyományörző folytonosság, a biztonság megőrzéséhez szigorúan ragaszkodás az a megtartó erő, amelynek köszönhetően a Marosvásárhelyi Református Kollégium volt a hét erdélyi kálvinista kollégiumok egyetlene, amely 1557-beli megalakulásának első pillanatától fogva — megszakítás nélkül — folyamatos működését mindvégig megőrizte-biztosította. Több évtizedes Ady-kutatásaim során döbbsentem rá, hogy a kerek ötven esztendővel előttem járó Ady Endrét pontosan ugyanaz a zárt autonómiájú, egyazon szellemiségű, hasonló légkörű, azonos hagyományokat őrző világ ölelte körül a zilahi kollégiumban, mint engemet — fél évszázaddal később — Marosvásárhely kálvinista kollégiumában. És megértettem, hogy csakis ilyen zárt belső autonómiájú világból nőhetett-jöhetett ki századunk nemcsak irodalmi, hanem egész szellemi életének, a modern magyar életérzésnek az életre hívó

Fénykép: Divai I. E. perger.

A Sáros (Eötvös), illetve Kazinczy utca (Ebhát) felőli, legrégebbi (1802-1803), ma is álló, bentlakásként használt, keleti épületszárnny (1895).

Az 1777-1780-ban emelt auditório- és könyvtáráépület, amelynek helyére épült az új főépületet a bentlakáshoz kapcsoló jobbszárny (1895).

megteremtője. Erdély hét kálvinista kollégiumát azonos szellemi légkör hatotta át, amely megkülönböztette valamennyi másnemű iskolától. Ez a másmlenségek azonban csupán és kizárólag a másságban, és semmiképp sem valaminő felsőbbrendűségben nyilvánult meg!

Saját tapasztalatból tudom, hogy ugyanakkor viszont — iskolás éveim idején — kollégiumunk belső világának légkörét fényévek választották el a tőle két-, három-, illetve négyszáz méterre vele egyidejűleg működő többi vásárhelyi középiskolától (református, illetve állami leány-gimnázium, római katolikus leány- meg fiúgimnázium, fiú- és leány-tanítóképző, fiú- és leány-felsőkereskedelmi iskola, érettségi joggal rendelkező mezőgazdasági középiskola, valamint fa- és fémipari szakiskola). Az 1941. januári népszámláláskor 44.893 lakosú Marosvásárhelynek volt még egy-egy fiú és leány polgári iskolája és — a kollégium már említett elemi tagozatán kívül — 15 (8 állami, római katolikus fiú és leány, református leány, ortodox és neológ izraelita, görög katolikus és görögkeleti) elemi iskolája, valamint egy katonai alreáliskolája. Nem hiába nevezte Németh László "hegyen ülő Debrecen"-nek ezt az erdélyi cívis iskolavárost. Ezek a hegyen, dombvidéken, alföldi rónán található iskolavárosok őrizték meg a magyar szellemiséget és magát a magyarságot: állandó véradói annak a nagyméretű vértömlesztésnek, amely az idegen őshonosságú Budapest magyar fővárosként létezésének alapját megvetette, s annak folyamatoságát azóta is biztosítja és fenttartja. Erdély magyar iskolavárosait szemelte ki a Sors elsőként arra, hogy félelmetes óriási politikai húsdarálóján keresztül hajtsa. Az állami méretű daráló-gép ugyan megsemmisült, ám a kisebb méretű kézidarálók imitt-

amott még működnek.

1934-ben, amikor a kollégiumba kerültem, a gimnázium 22-es létszámú tanári karában még 11-en tanítottak édesapám volt tanárai közül, tehát a tanári karak pontosan a fele. Mire 1938 őszén gimnazista lettem — a közben történt nyugdíjazások következtében —, apám volt tanárai közül engem már csak kilencen tanítottak; nyolc gimnazista évem folyamán e kilenc tanár közül — öt nyugdíjazás és egy elhalálozás folytán — már csak hárman kísérték el maturándus koromig.

Egyébként gimnáziumba kerülésem egybeesett a tanári karban végbement jelentős generációs őrségváltással: két tanév leforgása alatt 17 fiatal tanárral gyarapodott a kollégium tanári kara; közülük tizeneketten maguk is a marosvásárhelyi kollégiumban végeztek — ketten 1930-ban, hatan 1931-ben, hárman 1932-ben, egyikőjük meg 1936-ban —, míg öten másutt érettségiztek. Saját tanáraiknak lettek kollégái, tehát beilleszkedésük a kollégium életvitelébe zökkenésméntesen ment végbe.

A kollégium önálló autonó-

Az új főépület - dél felé, a Gecse Dániel utcára néző - homlokzati részének első fényképfelvétele (1909).

miáját mi sem tanúsítja jobban, mint az, hogy az intézetnek mindössze három "külső" alkalmazottja volt: titkárnő, pénztárosnő és könyvelő. A többi tisztségviselők — titkár, könyvtáros, gazdasági, internatusi és konviktusi felügyelő — a tanárok közül kerültek ki. Még az altisztek (pedellusok) összeválogatásánál is ezt az önálló szem pontot tartották szem előtt; a főpedellusunk szabó, a másik meg cipész volt: ők a bentlakók igényeit elégítették ki; a harmadik pedellus lakatos, villany-, gáz- és vízszerező, a negyedik pedig asztalosmester volt; így aztán a karbantartás, valamint a legszükségesebb és leggyakrabban előforduló belső javítások elvégzéséhez sem volt szükség külső munkaerő igénybevételére.

Ismételten hangsúlyoznom kell, hogy a kollégium és a többi középiskola közötti különbség semmiképp sem valaminő szellemi-színvonalbeli felsőbbrendűségben nyilvánult meg, hiszen az oktató-nevelő tevékenység tekintetében egytől egyig kiváló tanárokból álló tanári karral rendelkező, a maga nemében hivatása magaslatán álló intézet volt valamennyi. Ugyanúgy meddő és okatlan balgaság volna sánda felekezeti elfogultságnak tulajdonítani a kollégiumok működését dicsérő szavaimat.

Aszáradokat átélő és átvészelő kollégiumi örökség szívós megőrzésétől mi sem állott távolabb, mint a régmúlt állapotok megkövült továbbélése. Ez az "örökség", ez az állandóság az idővel, a haladással, a folytonos fejlődéssel való lépéstartás szigorú követelménye annak a "keret"-nek a megőrzésében volt jelen, amely lehetővé tette, biztosította, sőt egyenesen megkövetelte eme követelmény folyamatos és folytonos megvalósítását-megvalósíthatóságát. Az igényesség elvárásának követelménye — ebben nyilvánult meg a "maradiság"

maradandósága" —, megőrzése, fenntartása, továbbélése-életése, megtartása és megmaradása.

A Marosvásárhelyi Református Kollégium belső életének másik jellemzője belső rendjének állandósága. Az 1908-1909-ben készült, a Gecse Dániel utcára néző főépületet a magyar szecesszió legkiemelkedőbb alkotásaként számon tartott épülete, a budapesti Postatakarékpénztár tervezésében Lechner Ödön közvetlen munkatársaként közreműködő Baumgarten Sándor (1864-1928) tervei alapján Marosvásárhely legnevesebb építésze, Császár Lajos kivitelezte. A homlokzatán az 1909-es évszámot viselő, három utcára néző impozáns, kétemeletes — U-alakú — épület tervezésébe már eleve bele volt kalkulálva mintegy ötven esztendő várható fejlődése-bővülése. Az 1909 ősztől használatba vett épület valóban a kor színvonalának teljes mértékben megfelelő; a funkcionalitás követelményeit hiánytalanul kielégítő épületben mindennek megvolt a maga helye-rendje. (Érdekes, hogy ünnepélyes felavatására csak 1911. június 6-án került sor, talán mivel az intézet egybe akarta kapcsolni két másik ünnepélyes aktussal: másnap, június 7-én került sor a református temető egyik félreeső helyén eltemetett Bolyai János földi maradványainak exhumálására és a temető központi helyén, a cinterem közvetlen közelében nyugvó Bolyai Farkas sírja mellé történő újratemetésére, s az Országos Református Tanáregyesület is ezzel egyidejűleg — június 8-án — tartotta meg a kollégiumban X. rendes közgyűlést, amelyen az ország minden szögletéből összegyűlt kétszáz tanár vett részt.)

A főépület helyiségeinek rendeltetését nem kellett évenként csereberélni: minden osztálynak megvolt a maga állandó tanterme, tehát az első gimnáziumba lépő kisdíák előre pontosan tudta, hogy a következő évek folyamán melyik tanteremben fog tanulni; az osztálytermeken kívül a külön zeneterem mellett az amfiteátrumszerűen kialakított külön-külön természetrajzi, illetve természettudományi előadótermet (fizikumot) három-három helyiségből álló szertár, illetve kísérletezések számára berendezett terem egészítette ki, ugyanúgy megtalálható volt az épületben a külön rajzterem (szertárhelyiséggel), a klasszika-filológiai szertár (az antik szobrok gipszmásolataival, valamint a görög-római korszak használati tárgyainak, eszközeinek, így például az egykori járművek, ostromállványok makettjeivel),

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

történelmi és földrajzi szertár (történeti jeleneteket ábrázoló képekkel, térképekkel, megfelelő kézikönyvtárral); ugyancsak a főépület földszinti balszárnyán kapott helyet egy régészeti múzeumnak berendezett, elkülönített folyosórészlet, amelynek mentén a kollégium tanári, ún. nagykönyvtárának 50 ezer kötetet befogadó, modern fémpolcokkal berendezett terme, a Bolyaiak használati eszközeit bemutató tárlók mellett a Bolyai Farkas egykori bútorait, a két Bolyai kéziratot hagyatékát őrző, valamint a kollégium könyvtárának irattárát tartalmazó szekrények, az ún. Bolyai Múzeum terme, a könyvtáros-tanár dolgozószobája, a tanári olvasóterem (szabadpolcos kézikönyvtárral, valamint az olvasóterem egyik falát teljesen betöltő irattároló, fiókos szekrényekben a kollégium négy évszázadának teljes irattára), s külön terem jutott a — főként a kötelező, illetve ajánlott olvasmányokat több példányban is őrző — ún. ifjúsági könyvtár és olvasóterem számára is. A kollégium "bürokráciája" praktikusan minimálisra csökkentett voltát, egyszerűségét és áttekinthetőségét mi sem bizonyítja jobban, hogy az igazgató, a gazdasági felügyelő külön dolgozószobái mellett csupán a titkárságnak (a tanárok közül megbízott titkár és az alkalmazott titkárnő számára), továbbá a pénztárnak volt szüksége külön szobáskára (ez utóbiban dolgozott a kollégium teljes könyvelésének ellátására alkalmazott könyvelő is). Az igazgatói iroda mellett titkárság szomszédságában volt a fehér erezetű fekete ébenfa bútorzatával tekintélyt és tiszteletet parancsoló tanári szoba: az egész terem hosszában betöltő tanácskozásszobával, amelyen valamennyi tanárnak külön hely és fiók jutott, a falak mentén pedig külön-külön saját — polcos, üvegezett ajtajú — szekrény minden egyes tanár számára. Végül a legfelső emeleten — mintegy bekoronázásul — az erkélyes, orgonával ellátott, szintén fehér erezetű fekete ébenfa padokkal (a tanulók számára), a falhoz rögzített, felcsapható ülésekkel ellá-

tott tanári ülőhelyekkel, az emelvény közepén az előjáróság díszes faragású tekintélyes tanácskozó asztala, körülötte szintén díszes fafaragású bőrfotelek (magas támlájukon az ajándékozó kifaragott, színes címerével, virágindás díszítéssel), a háttérben pedig — fölötté díszes betűkkel, vörös iniciáléval, a sötétzöld falon a Textus: „Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Ámen.” (János, 3:16.) — templomi szószék, amelyre a diák-istentiszteleteket tartó paptanáron kívül csupán a kollégium igazgatója mehetett fel — évente két alkalommal — a tanévnyitó, illetve tanévzáró beszéd megtartására, amelyet — az évszázados hagyományhoz híven — ezzel a megszólítással kezdett: "Méltóságos előjáróság! Tekintetes tanári kar! Nemes tanulóifjúság! Mélyen tisztelt közönség!" És — az osztálytermek mintájára — a díszteremben is megvolt minden osztálynak az állandó padsora; tehát a leghátulso padsorokban helyet foglaló előosztályos pontosan tudta, hol fog majd például ötödikes, végül pedig nyolcadikos osztályos korában ülni. Az ülésrend a tanulásban elért "grádusokat" követte. A nyolcadikosok eminensét például a két padsort elválasztó "folyosó" felé eső első hely illette meg az első padsorban.

Hogy a Marosvásárhelyi Kollégium növendékeit milyen érzés tölthette el, arra is Ady-verssor adja meg a választ: "Biztosság, nyár, szépség és nyugalom."

Ezt a biztosságot és rendet zilálta szét, dúlta fel, semmisítette meg a csaknem fél évszázada végbement, hírhedt "tanügyi reform". Az iskolaproflok, iskola-nevek szinte évenkénti cseréje, a tanári karok szétszórása, a tanárok állandó fluktuációja. De ez már annyira "közelmúlt", hogy mindenkiben elevenen élnek még a személyes emlékek, ismeretességük-leírásuk tehát szükségtelen. Ugorjunk hát vissza oda, ahol írásomat tulajdonképpen indítanom kellett volna: az 1577-es esztendőre.

Októberi évfordulók

- 1 - 70 éve halt meg Karin Ek svéd költőnő
- 2 - 140 éve született Csengeri János magyar műfordító
- 140 éve született Révai Károly magyar költő
- 3 - 90 éve született Harald Krasser romániai német irodalomtörténész
- 30 éve halt meg Lesznai Anna magyar költőnő
- 4 - 770 éve halt meg Francesco D'Assisi olasz író
- 180 éve született Eugène Pottier francia költő
- 5 - 390 éve halt meg Philippe Desportes francia költő
- 25 éve halt meg Vasile Gherghinescu román író
- 6 - 440 éve halt meg Pietro Aretino olasz író
- 7 - 50 éve halt meg Emanoil Bucuta román költő
- 375 éve halt meg Antoine de Montchrestien francia költő
- 200 éve halt meg Thomas Reid skót filozófus
- 8 - 60 éve halt meg Prémcsand indiai író
- 120 éve született Tormay Cécile magyar írónő
- 9 - 25 éve halt meg Nagy Kálmán romániai magyar műfordító
- 75 éve született Tadeusz Rózewicz lengyel költő
- 90 éve született Léopold Sédar Senghor szenegáli költő
- 120 éve született Szini Gyula magyar író
- 10 - 60 éve született Václav Havel cseh író
- 140 éve született Oscar Wilde angol író
- 11 - 380 éve született Andreas Gryphius német költő
- 80 éve született Julian Kawalec lengyel író
- 12 - 20 éve halt meg Sergiu Dan román író
- 100 éve született Eugenio Montale olasz költő
- 13 - 780 éve halt meg Csómei japán író
- 25 éve halt meg Kemény János romániai magyar író
- 125 éve született Janis Poruks lett író
- 14 - 460 éve halt meg Garcilaso de la Vega spanyol költő
- 180 éve született Grigore Gradisteanu román publicista
- 15 - 140 éve született Carl Ewald dán író
- 310 éve született Allan Ramsay skót költő
- 16 - 90 éve született Dino Buzzati olasz író
- 17 - 60 éve halt meg Baros Gyula magyar irodalomtörténész
- 180 éve halt meg Bethlen Miklós magyar író
- 18 - 160 éve született Peter Auzinger német költő
- 120 éve született Milán Rakic szerb költő
- 19 - 410 éve halt meg Philipp Sidney angol költő
- 80 éve született Vészi Endre magyar író
- 20 - 120 éve született Edward Philips Oppenheim angol író
- 21 - 150 éve született Edmondo De Amicis olasz író
- 280 éve halt meg Jakob Gronovius német filológus
- 23 - 90 éve született Victor George Dumitrescu román író
- 50 éve halt meg Ernest Thompson Seton kanadai író
- 24 - 75 éve született Lev Vlagyimirovics Ginzburg orosz író
- 200 éve született August von Platen német költő
- 75 éve született Veronica Porumbacu román költőnő
- 25 - 70 éve halt meg Bakonyi Károly magyar író
- 20 éve halt meg Raymond Queneau francia író
- 26 - 170 éve született Mocsáry Lajos magyar publicista
- 125 éve született Trilussa olasz költő
- 27 - 80 éve született Kazimierz Brandys lengyel író
- 20 éve halt meg Szilágyi Domokos romániai magyar költő
- 28 - 70 éve halt meg Werner Gyula magyar író
- 29 - 50 éve halt meg Kéky Lajos magyar irodalomtörténész
- 75 éve született Kovács János romániai magyar kritikus
- 30 - 290 éve született Samuel Mather amerikai író
- 31 - 175 éve született Karel Havlíček Borovský cseh író
- ? - 420 éve született John Marston angol drámaíró

Az új főépület délre néző homlokzata helyén állott épületek 1895-ben.

KÓDEX—

A Margit körúti lakásról így ír József Jolán: "Attila a Teleki téren vett magának egy íróasztalt. Nagyon büszke volt íróasztalára és könyveire. Könyvespolcán rengeteg szótár sorakozott egymás mellett; még eszperantó szótára is volt. Finnül tanult most, eredetiben szerette volna olvasni a Kalevalát. (...) Rengeteget olvasott. Íróasztalán ott sorakoztak Schopenhauer, Du Bos, Taine, Hegel, Freud, Marx, Nietzsche, Stekel, Labria, Regnier, Kautsky könyvei."

A másik emlékező, Bánya László, ekkoriban vette feleségül Jolánt, a költő nővérét. Könyvében elfoglalt képet fest a bonyolult családi ügyek utáni otthonalapításról. A költő könyvtáráról ő is beszámol, bár a könyvtár *összetétele* nem nyerte meg tetszését. "Ekkor már — írja — Attila és Etus a Margit körút 48. számú ház harmadik emeletén laktak egy kétszobás összkomfortos központifűtéses lakásban. Ide voltunk meghíva karácsony estére, — mint ifjú pár —, Jolán és én. A szedett-vedett berendezésű lakásba, — ahol csupán néhány festmény és Attila könyvei képviseltek vitatható értéket —, rakoncátlan jókedvvel toppantam be." (...)

József Attila hátralevő éveiben egy-egy lakásváltoztatáskor mindig gondot okozott a kis könyvtár költöztetése. Többször is el akart költözni a Korong utcai lakásból, miután megromlott a kapcsolata Judittal. Egy ilyen esetről Németh Andor tudósít: "Hazarohant a kávéházból, leszedte a könyvvállványról könyveit, ötöt-hatott spárgával összekötött és egymásra tornyozta őket a konyhában. Így várta Juditot. Judit megjött, és persze észrevette a készülődést, de nem szólt semmit, hozzálátott a vacsora főzéshez. Asztalhoz ültek, elbeszélgettek. Végül Attila azt mondta:

— Rakd vissza, Judit, a polcra a könyveimet.

Ez többször megismétlődött."

1936-ban végleg szakított Judittal, és sógora, Makai Ödön Teréz körúti panziójába költözött. A költözésről beszámol Németh Andor és József Jolán. Az utóbbi idézem:

"Abban állapotunk még meg, hogy másnap oda szállítja könyveit és könyvvállványát, aztán leutazik Szárszóra, ott tölti a nyarat. Az Erzsébet királyné úton egy szenesembertől bérelt kiskocsit Attila. Könyveit papírba csomagolta és spárgával kötözte át. Harminc-harmincöt darab ilyen kis csomagot csinált."

Ez utóbbi adat nagyon lényeges. Következtethetünk József Attila könyvtárának nagyságára. 300-500 db könyv lehetett a költőnek 1936 nyarán. Ez a mennyiség a még hátralevő másfél év alatt tovább növekedett; a Szép Szó szerkesztőjéhez sok dedikált könyv érkezett, recenziót remélve...

Tasi József: *József Attila könyvtára* (részlet) Ecrature Kiadó, Bp. 1996.

INDEX

.ZENE — SZÓ 12.

Signore ADRIANO BANCHIERI-nek Olivetanus Kolostor, Bologna

A XVI. század végére, mondjuk 1596-ra

Kedves Mester!

Kolozsvár, a XX. század végén

Most, július elején, amikor Debrecenbe utaztam egy modern kórusversenyre, nem tudtam, hogy találkozni fogok Önnel és családtagjaival. Bevallom, Önről sem tudtam sokat. Talán csak a nevére emlékeztem, homályosan, régvolt zenetörténetórák fáradt "pillantásával". Amikor a verseny-műsorban az Ön nevét egy énekegyüttes nevéként láttam meg feltüntetni, kissé elcsodálkoztam. De annyi más, hasonló elnevezés után — Palestrina-kórus, Monteverdi-kórus, Tomkins-Énekegyüttes — nem tűnt olyan nagyon különlegesnek a Banchieri-Énekegyüttes elnevezés sem. Sőt, hangulatkeltőnek hatott. Mindig is híve voltam annak, hogy századaink — a XVI. és XX. század — rokon századok. Lassan már az is mindennapi tudatom részévé vált, hogy többről van szó, mint egyszerű rokonságról: a két század — lényegét tekintve AZONOS. Kéznyújtásnyira vagyunk egymástól az idő végtelenségében. Rá kell figyelniünk egymásra; amit a XVI. században csináltak, az miránk is érvényes a spirálvonalon egy hajlással feljebb haladva. Ezt bizonyította az a *nyolc*, lelkes fiatal énekes is, akik Nyíregyházáról érkeztek a debreceni versenyre.

Már a megjelenésük is különösen hatott. Unnepélyes, lassú — XVI. századi! — lépésekkel, kezükben csinos, modern kottatartó-állvánnyal — mint valami hatalmas gyergyatartókkal — vonultak fel a színpadra. Félkörben helyezkedtek el, a két kedves lány, meg a hat fiú. Aztán a lányok szerényen hátraléptek, a színpad hátterébe húzódtak, a hat fiú meg beállt a félkörös kottatartók szimmetriatengelyébe. A műsor vegyeskart hirdetett, mi, a hallgatóság lélegzet-visszafojtva figyeltük: vajon mi lesz ebből. Aztán felzengett a fiú-férfi szoprán, utána az alt, és sorban a tenor- meg a basszus szólamok szép, telt dallam-ívelése, gyönyörű összhangja. Aztán a lányok is "ringbe" álltak, majd, ha kellett, ismét átadták helyüket a férfi-vegyeskarnak. Rendkívüli virtuozitással énekeltek. Bizonyára Önnek is nagyon tetszett volna, kedves Mester! Csupa vidám madrigált, chansont, villanellát énekeltek XX. századi módra, de az Ön, Önök szellemében. Madrigáleszk kóruskomédiák nagyszerű szerzőjeként nagyon élvezte volna legifjabb

családtagjainak ragyogó humorát, ami alkalomadtán elmélyült drámaiságba vagy a szellem lélekterén átsuhanó érzelmámorba csapott át. Ilyenek lehettek az Ön opera előtti madrigáloperái is: a *La prudenza giovenile*, a *La barca di Venezia per Padova*, vagy a *Pazzia Senile* és a *Saviezza Giovanile* (Aggkori bohóság, Ifjú bölcsesség) címűek. Pedig, ha jól belegondolok, Ön nagyszerű teoretikus is volt, egymásután írta traktátumait az orgonáról, orgonakompozícióiban pedig az elsők között előlegezte a szonátát, például a MODERNA ARMONIA címűben. Aztán egy sor kettőskarra írt kompozíciójában orgonaszólammal bevezette a taktusvonalakat is. S PARTITÚRÁI alighanem a legregebbi ilyen irányú kísérletek — írja a lexikon. A *basso continuo* kifejtésében is úttörő szerepet vállalt. Nem hiába nevezték Önt *Il Dissonantének*. És miközben ezeket ideförről, keresem az Ön zenéjével való találkozásomat, az elsőt. Egy kis villanella, az *Öt évszázad kórusa* c. Forrai-gyűjteményből, a 171. oldalon. Fellapozom a partitúrát. A *három tükör* — írja a magyar fordítás; *Tre villanelle veggose e belle*. Megszoktam, hogy fordítást olvassak, most meglepetéssel tapasztalom, hogy LUKIN LÁSZLÓ, a magyar zene- és kóruspedagógia kiválósága VERSET ÍRT az Ön művéhez. És nem is akármilyet: "Volt egyszer, hol nem volt három asszony, a három asszonynak három lánya, s a három lánynak volt három tükre./Az egyik csillanó kristályba néz./A másik villanó acélba néz./Legszebb a harmadik: se kő, se fém, Éjszínű szembogár, szemedbe néz." Így bővül a költővel, mint újabb taggal a BANCHIERI CSALÁD. Immár én is családtagnak érzem magam. Ezt akartam Önnek megírni.

Jött egyszer lóháton három ötvös:
a három ötvösnek három kérdése,
három kérdésnek három nyitja.
Az egyik így beszél: kristály a szép!
A másik így beszél: acél a szép!
Így szól a harmadik: az éj a szép!
Csillog, mint száz tükör, szemedbe néz!
Fa la la la la la, Fa la la la la

Meghallja tüstént ezt három asszony:
a három asszonynak három lánya
s a három lány hozza három tükrét...
Nem kell a csillanó kristály se már...
Nem kell a villanó acél se már...
Add nekem tükrödöt, éjszemű lány,
örizném boldogan sok éven át!
Fa la la la la la, Fa la la la la

TERÉNYI EDE

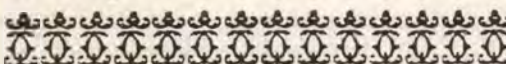

HOL-

Az idei tokaji frótábort augusztus 16-17-én tartották; Erdélyből részt vett többek között Cseke Péter, Jakab Márta, Gálfalvi Zolt, Gálfalvi György, Kántor Lajos és Lászlóffy Aladár; közülük többen előadással is szerepeltek.

Augusztus 12-14 között tartották meg Egerben a VIII. Anyanyelvi Konferenciát, amelynek napirendjéhez hazai magyar intézményeink nevében Péntek János, Kötő József, Kántor Lajos, Muzsnay Árpád, Cseke Péter és Lászlóffy Aladár szolt hozzá. A konferencia zárómotívumaként a kassai Thália Színház előadta Ratkó József *Segítsd a királyt* című történelmi drámáját.

Két éve működik és arat sikereket a világ különböző pontjain a nagyváradi Kiss Stúdió, mely az első hazai magyar "magán-színházként" Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos előadóestjeit vitte el hazai helységeken kívül Németországba, Svájcba, Franciaországba, Svédországba, Norvégia. Harmincharom önálló műsorukat összesen 156 előadáson 22.298 néző tekintette meg.

Augusztus 21-én a Magyar Írószövetségben Mircea Dinescu két új román nyelvű kötetét mutatta be a szerző jelenlétében Szöcs Géza. A rögtönzött fordítás-est dedikálással végződött.

Az ezeréves magyar oktatás rendezvénysorozatába illeszkedik az erdélyi magyar felsőoktatás témakörére készült kiállítás és szimpozion. A rendezvényekre október-november folyamán Budapesten, az Országos Idegennyelvi Könyvtárban kerül sor.

A Magyar Napló 9. számában közli egyebek mellett K. Jakab Antal *A per: a teljes metafora* című esszéjét.

A nyár folyamán két verseskötete is nyomdafestéket látott Veress Gerzsónak: *Tépett verskoszorú Tamási Áron sírjára; Színekre hullt festmény.*

A Kortárs 9-es számában Szakolczay Lajos recenzálja Fekete Vince *Parázskönyv*, Orbán János Dénes *Hümériáda*, László Noémi *Nonó* és Sántha Attila *Münchhausen báró csodálatos versei* című könyvét.

A Tiszatáj 7. számában olvasható többek között Gáll Ernő *A "román jelenség" enciklopédikus kutatója* című tanulmánya. Kritikát közöl Görömbei András Tóth H.

Zsolt Karácsony Benő-monográfiájáról, Kelemen Zoltán Bogdán László *Az erdélyi kertmozi* című, valamint Fabulya Andrea Jánosházy György *Innen semerre* című kötetéről.

A Hítel 7. száma hozza László Noémi két versét, Ferencz István *János Ilona pokolra száll* című riportját és Fodor Sándor *Háborús történeteimből — A kesztyű* című írását. A lap 8. számában olvasható Fekete Vince három verse és Lászlóffy Aladár *Longobárd korona* című írása.

A Jelenkor szeptemberi száma közli Visky András egy versét, valamint Láng Zsolt *Bestiárium Transylvaniae (Fénymadarak)* című regényrészletét.

Az Alföld 9-es számában olvashatók egyebek mellett Fekete Vince *Mielőtt szeretetét és Sava már!* című versei.

A Forrás 7. száma hozza Lászlóffy Aladár, Lázár René Sándor alias Kovács András Ferenc és Bogdán László verseit. A lap 8. számában olvasható egyebek mellett Kovács András Ferenc — Tompa Gábor *Két balkezesei*, valamint Bogdán László és Visky András versei.

-MI

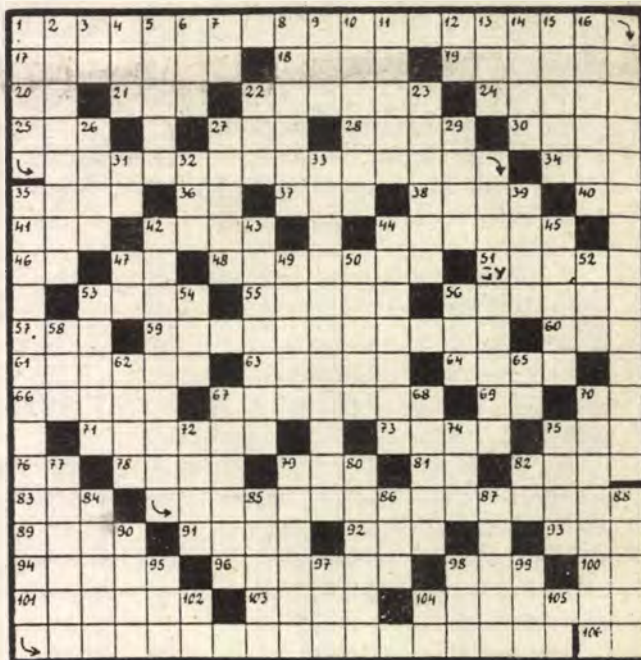
A többi néma csend

Juhász Gyula szonettjének egyik szakaszát rejt a vízszintes 1. függőleges 42., 35. és 1. számú sor.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: B, L, J, M, S). 17. Több dolgot megvesz. 18. Elmondja a tananyagot. 19. Olaszország. 20. Lélegzik. 21. Volt sakkvilágbajnok. 22. Közdelem. 24. Franciaországi város. 25. Indiai szövetségi terület. 27. Vágány. 28. Iglu kevert betűi. 30. Cselekszik. 34. Arverés páros betűi. 35. Zsigmond király ellen fellázadt főnemes (István). 36. Orosz festő (Nyikolaj Nyikolajevics, 1831-94). 37. A 66. számú sor utolsó betűi. 38. Prémis állatbőr. 40. Féltalp! 41. Világos angol sör. 42. Kerül. 44. Eamon De ...: ír köztársasági elnök volt. 46. Résztvénytársaság. 47. Monte Cristo börtöne. 48. Szovjet dokumentumfilm-rendező (Ilya Petrovics). 51. A juh szőrzete. 53. Kenőcs. 55. Vékony lap. 56. Kihívóan néz, szemmel tart — német eredetű szóval. 57. Ellenértéke. 59. Hazai magyar író. 60. A világ közepe! 61. A vízszintes 27. alátámasztására és rögzítésére használják. 63. Téli almafajta. 64. Döntetlen vízilabda-eredmény. 66. Európai félszigetről való. 67. Erősen emelkedő. 69. Szálkás húsú, édesvízi hal. 70. Betűszomszédok. 71. Lekszínnyel szóhasználatban: a férfi. 73. Kúszónövény. 75. Római utca. 76. Mint a 46. számú sor. 78. Juh-istálló. 79. ÖNR. 81. Hegyes eszköz. 82. Brassó hegye. 83. Eke kevert betűi. 89. Hedin személynéve. 91. Vízlevezető. 92. Mező. 93. Nagyon régi. 94. Tetőpont. 96. Viccek. 98. Hegy Szárdínia szigeten. 100. Lángol. 101. B. ...: német származású, haladó mexikói író álneve. 103. Radioaktív elem. 104. Nyelvtani fogalom. 106. Gyógyító kenőcs.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: I, S). 2. Tartozás visszafizetésének biztosítására, hivatalos úton lefoglalt. 3. Einsteinium vegyjele. 4. Jól hasadó ásványfajta. 5. Horzsakötő. 6. Szélhárfa. 7. Milliliter. 8. Menekülésszerűen elfut. 9. Romulus és Remus anyja. 10. Liechtenstein fővárosából való. 11. Fegyverrel arra a helyre tüzel. 12. Személyes névmás. 13. Görög betű. 14. ... lány, várat nyer — közmondás. 15. Régi képes családi lap. 16. Német gépészmérnök, a róla elnevezett motor feltalálója. 22. Világifjúsági Találkozó. 23. ... Harvey: német színész (1907-68). 26. Idegen Anna. 27. Hűsület, angolul. 29. Színpad kartancosnő. 31. Vendéglői lap. 32. NSZK-beli zeneszerző (Werner). 33. Hazai magyar költő, a munkásmozgalom harcosa, a fasizmus áldozata. 35. Az idézet harmadik sora (zárt betű: J, E, B, A, A). 39. Japán város. 42. Az idézet második sora (zárt betű: I). 43. Ilbarruri személynéve. 44. Udvariassági látogatást tesz. 45. Kiseb darabokra vág. 47. Dublini. 49. Idegen férfinév. 50. Titkon figyel. 52. Nagyszerűen. 53. Dísznövény. 54. Kihalt óriási madárfaj. 56. Vissza: kis csapatosság. 58. Zavaros óra! 62. Idősebb férfi. 65. Megszólítás. 67. Kínos helyzetet. 68. Erős hangot hallat. 70. Üzemi ellenőr. 72. Hosszú dió málva. 74. Kárára van. 75. Hangszert megszólaltató ütő. 77. Róma folyója. 79. Kérésével a harmadik személyhez folyamodik (két szó). 80. Hirtelen ráhúz. 82. Cérium vegyjele. 84. Rostnövény. 85. Egyszerű kártyajáték. 86. Próbavágás a dinnyén. 87. Olasz labdarúgócsapat. 88. Folyam Afrikában. 90. Színvonal. 95. ...magad: saját magad. 97. Lombos növényen. 98. Lenti helyre. 99. Szülő. 102. Pont a végén! 104. Az osztrák és belga autók jelzése. 105. Igeképző.

RÁMAY TIBOR

A HELIKON 17. számában közölt, Tóth Árpád: *Notturno* című rejtély megfejtése: *A szürke éj kóbor lovagja lettem/Mint egy beteg, unalmas trubadur,/S amint az est sok groteszk árnya lebben,/Megindulok, merengve, szótlanul...*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288